

TOMASZ CZARNOTA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Personel kancelaryjny w aparacie komitetów powiatowych PPR w województwie lubelskim w latach 1944-1948

Wykrystalizowanie się grupy pracowników kancelaryjnych komitetów powiatowych PPR w Lubelskiem wiązało się z uruchomieniem kancelarii organów tej partii na szczeblu powiatu. Proces ten rozpoczął się wraz z wyparciem z terenów Lubelszczyzny Niemców i był elementem instalowania się dotychczas zakonspirowanych kierowniczych gremiów partii w lokalach zajmowanych na ich oficjalne siedziby. Wynikało to oczywiście z dokonującego się przeobrażania PPR z faktycznie kadrowej podziemnej organizacji do działającej jawnie masowej partii władzy. W niektórych komitetach (np. w chełmskim i krasnostawskim), tam, gdzie na zebraniach: plenarnym lub egzekutywy w sierpniu i wrześniu 1944 r. uchwalono urządzenie biur dla sekretariatu i poszczególnych wydziałów, odbywało się to szybko¹. W innych, np. w białkopodlaskim, gdzie I sekretarz konstatawał (październik 1944 r.), iż „[...] nasza partia nie wyszła jeszcze z dawnej konspiracji [...]”², pomimo posiadania lokalu kancelaria początkowo w ogóle nie funkcjonowała³. Posiadanie odrębnego lokalu nie było warunkiem koniecznym zaistnienia kancelarii. Dowodzi tego kazus Komitetu Miejskiego w Lublinie, który nie mając własnego lokalu skarżył się w lutym 1947 r. lubelskim urzędowi, że mieści się kątem w jednym z pomieszczeń lokalu KW, co nie licuje z godnością i znaczeniem miejskiej organizacji PPR⁴.

¹ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Komitet Powiatowy Polskiej Partii Robotniczej (dalej: KP PPR) Chełm, sygn. 3: protokół z posiedzenia [plenarnego] KP PPR w Chełmie z 5 VIII 1944, k. 1-6; tamże, KP PPR Krasnostaw, sygn. 7: protokół z posiedzenia egzekutywy KP PPR z 7 IX (sporządzony 8 IX) 1944, k. 5-6.

² Tamże, KP PPR Biała Podlaska, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 14 X 1944, k. 1.

³ Tamże, sygn. 7: protokół z zebrania sekretarzy komitetów gminnych z 11 XII 1944, k. 10-18.

⁴ APL, Komitet Miejski Polskiej Partii Robotniczej Lublin (dalej: KM PPR), sygn. 28: pismo KM do Wojewódzkiej Komisji Lokalowej, Miejskiego Urzędu Kwaterunkowego i Miejskowej Nadzwyczajnej Komisji Lokalowej z 22 II 1947, k. 118. KM wniósł o przyznanie mu lokalu po Głównym Przedstawicielu

Personel techniczny – nazwa odrębnej kategorii etatowych funkcjonariuszy aparatu spełniających zadania różniące się zarówno od zadań działaczy politycznych, jak i od obowiązków fizycznych pracowników obsługi (szoferów, wartowników, kucharek, woźnych etc.), odpowiadał za tzw. pracę techniczną. Zakres rzeczowy tak określanych obowiązków personelu biurowego w okresie po tzw. wyzwoleniu (wcześniej oznaczało to produkcję i rozprowadzanie konspiracyjnej prasy i ulotek) początkowo nie był zbyt wyraźnie ustalony. W październiku 1944 r. obciążona nią członkini komitetu organizacyjnego KP w Białej Podlaskiej miała zajmować się kolportażem gazet⁵. Z kolei w KP w Kraśniku w pierwszych miesiącach jego pracy technik zajmował się (listopad 1944 r.) protokołowaniem. W styczniu 1945 r. w KP w Lublinie obok sekretarki technicznej i maszynistki występował technik prasowy (notabene dopiero w lipcu 1947 r. w aparacie PPR pojawili się odrębni instruktorzy kolportażu)⁶. Ponieważ pracownicy aparatu partyjnego, w tym kancelaryjni, w wykonywaniu swojej części partyjnej „roboty” nie opierali się na regulaminach organizacyjnych ani indywidualnych zakresach czynności, których kierownictwo PPR nie wydało, ich obowiązki w znikomym stopniu określały pisemne normatywy. Zastępowały je, co widać na podanych przykładach, doraźne objaśnienia i polecenia kierownictwa. Na posiedzeniu egzekutywy KP w Łukowie w listopadzie 1944 r. ustalono, że sekretarka techniczna będzie odpowiadała za dział ogólnobiurowy⁷. Kierownik wydziału personalnego KW Jan Hrycaniuk podkreślił, że sekretarze techniczni powinni być kompetentni w sprawach biurowych⁸. Sekretarz KP w Lubartowie w lutym 1946 r. poinformował jego plenum, że za sprawozdania i za kancelarię odpowiedzialność ponosi sekretarka⁹. W piśmie z KW dotyczącym składu i organizacji sekcji spółdzielczej przy KP wspomniano o konieczności wybrania sekretarza do pracy technicznej, czyli pisania protokołów i listów, którym miał być jeden z pracowników komitetu¹⁰. Z kolei ze sprawozdania instruktora wydziału organizacyjnego KW z wizytacji powiatu hrubieszowskiego pośrednio wynika, że sekretarz techniczny – w razie absencji bądź niedyspozycji I i II sekretarza KP – powinien opiekować się pieczęcią komitetu¹¹. Wizytujący ten sam powiat inny instruktor KW w marcu 1946 r. zanotował, że maszynistka KP spełniała rolę sekretarki technicznej¹², co najwyraźniej nie było oczywiste. Na zebraniu egzekutywy KP w Radzynie w styczniu 1948 r. I sekretarz przedstawiając zadania pracowników

Rządu ds. Ewakuacji Ludności Ukraińskiej przy Krakowskim Przedmieściu 41.

⁵ Tamże, KP PPR Biała Podlaska, sygn. 7: protokół z posiedzenia KP PPR z 2 X 1944, k. 9.

⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 408: budżet miesięczny KP PPR w Lublinie z 6 I 1945, k. 17.

⁷ Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP, b.d. [4 XI 1944], k. 3-4.

⁸ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 24: protokół z narady sekretarzy KP PPR z 14 I 1946, k. 55.

⁹ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 3: protokół z posiedzenia KP z 5 II 1946, k. 21-22. Pomóc jej w tym mieli instruktorzy, dostarczając z terenu sprawozdania.

¹⁰ Tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 60: załącznik nr 1 [do pisma dot. udziału partii w spółdzielczości], b.d. [tuż po 31 III 1946], L. 97/46, k. 304.

¹¹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 57: sprawozdanie instruktora KW Józefa Parucha z powiatu hrubieszowskiego z 28 III 1946, k. 62. Notabene wyjeżdżający z miasta I sekretarz Makuch pieczęci nie zostawiał ani zastępcy ani sekretarzowi technicznemu, ale własnej żonie.

¹² Tamże, sprawozdanie instruktora KW Józefa Parucha z powiatu hrubieszowskiego z 28 III 1946, k. 63.

komitetu – nawiązując do zarządzenia KW (i w obecności jego delegata) – oznajmił, że sekretarka ma wykonywać pracę kancelaryjną¹³. Podobnie w tym roku w KP w Łukowie jego egzekutywę poinformowano o prowadzeniu „przyjścia i wyjścia korespondencji” przez maszynistkę¹⁴. Ponadto sekretarze techniczni mieli opiekować się dokumentami komitetu, czyli wykonywać zadania archiwistów¹⁵. Owe egzemplifikacje dają ogólne wyobrażenie o podstawowym zestawie wykonywanych przez nich zadań.

Z zasady prowadzenie kancelarii wiązało się z zajmowaniem w aparacie stanowiska pracy kojarzącego się z czynnościami biurowymi, albo z oddelegowaniem do działu KP, którego nazwa sugerowała odpowiedzialność za jego kancelarię, względnie z obu tymi wyznacznikami. Spośród występujących w poszczególnych KP w różnych okresach komórek organizacyjnych, których zakres zadań wiązał się zupełnie lub częściowo z tym typem pracy (w niektórych przypadkach nie były to osobne komórki, lecz po prostu zestawy zadań albo stanowiąca przedmiot pracy określonych funkcjonariuszy nagromadzona dokumentacja, czyli registratura), można wymienić: wydział ogólny, kancelarię ogólną¹⁶, kancelarię, biuro, sekretariat (techniczny), lokal kancelarii KP, dział ogólno-biurowy¹⁷.

Widać, że sposób określania komórek zajmujących się w KP kancelarią nie był jednolity. Analogicznie było z nazwami stanowisk pracy. Spotykane były następujące określenia:

- technik w 1944 r. i 1945 r. (KM w Lublinie, KP w Biłgoraju, Chełmie, Kraśniku, Lubartowie, Puławach, Radzynie, Siedlcach)
- sekretarz (sekretarka) techniczny w latach 1945-1946 właściwie wszędzie, rzadziej później (w KP w Białej Podlaskiej, Chełmie, Hrubieszowie, Lubartowie, Lublinie, Łukowie, Siedlcach, Tomaszowie, Zamościu)
- kierownik kancelarii w latach 1946-1947 (KP w Białej Podlaskiej, Lubartowie, Zamościu)
- biuralista (biuralistka) w latach 1945-1947 (KP w Lubartowie, Hrubieszowie, Kraśniku)
- kancelistka względnie kancelistka-maszynistka do 1947 r. (KP w Krasnymstawie, Kraśniku, Lubartowie, Puławach)
- maszynistka (maszynista) w latach 1945-1948 (KP w Biłgoraju, Krasnymstawie, Łukowie, Radzynie, KM w Lublinie)
- sekretarka-maszynistka w latach 1947-1948 w większości KP
- instruktor techniczny (KP w Krasnymstawie w 1945 r.), siła techniczna (KP w Krasnymstawie w 1946 r.)

¹³ Tamże, KP PPR Radzyń, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 10 I 1948, k. 20-21.

¹⁴ Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 17 IX 48, k. 106-108.

¹⁵ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 171: pismo kierownika wydz. historii partii przy KC z 1946, k. 2. Jest w nim informacja, że sekretarze techniczni mieli zapoznać się z instrukcją organizacji archiwum KW i przygotować do przekazania mu będące pod ich opieką materiały.

¹⁶ Tamże, KP PPR Puławy, sygn. 42: pismo z wydz. propagandy KW PPR z 17 IV 1948, k. 125 (adnotacja odręczna sekretarza KP Józefa Dudka ze wskazaniem, komu należy pismo przydzielić, tj. II sekretarzowi i właścinie kancelarii).

¹⁷ Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP [4 XI 44], k. 3-4.

- pracownica lub pomoc biurowa między 1945 r. a 1948 r. (KP w Hrubieszowie, Krasnymstawie, Puławach¹⁸)
- urzędniczka tylko w 1945 r. (KP w Kraśniku i Puławach)

Od 1947 r. postępowała unifikacja nazewnictwa. Odtąd powszechnie stosowano określenie maszynistka lub sekretarka-maszynistka, jakkolwiek nazwy sekretarz techniczny i kierownik kancelarii bywają nadal uchwytnie.

Wczesny okres funkcjonowania kancelarii oraz jej obsada personalna są bardzo słabo udokumentowane. Aż do końca 1944 r. najpewniej nie były rzadkie sytuacje, kiedy w poszczególnych KP nie było w ogóle osobnego personelu biurowego. Redagowaniem protokołów i wówczas niewielu jeszcze wymaganych sprawozdań oraz pisaniem zaświadczeń i listów zajmowali się I sekretarze lub ich zastępcy, bądź *ad hoc* w tym celu wyznaczeni członkowie komitetu lub egzekutywy¹⁹. Jednak zdarzały się odmiennie sytuacje. W KP w Chełmie w listopadzie 1944 r. zatrudniano sekretarkę i jej pomocnicę²⁰. W siedleckim KP już w sierpniu tr. był stały protokolant, natomiast w kolejnych miesiącach zatrudniano tam kancelistkę działu organizacyjnego²¹. Sytuacja ta zaczęła od 1945 r. ewoluować w kierunku angażowania w każdym KP przynajmniej jednego, a niekiedy dwóch lub nawet trzech pracowników biurowych²². Od grudnia 1944 r. do września 1945 r. w KP w Siedlcach zatrudniano sekretarza technicznego i maszynistkę²³. Podobnie w pierwszej połowie 1945 r. w KM w Lublinie i w KP w Kraśniku przewidywano dla nich osobne etaty²⁴. Było też zauważalne jednoczesne zatrudnianie kancelistki bądź maszynistki wraz z pomocą biurową (biuralistką). Stan taki dłużej utrzymywał się w Krasnymstawie (styczeń 1945 r. - luty 1946 r., ponadto był tam jeszcze etat sekretarza technicznego), Hrubieszowie (czerwiec 1945 r. - kwiecień 1946 r.), Tomaszowie (sierpień 1945 r. - styczeń 1946 r.) i Kraśniku (kwiecień 1946 r. - maj 1947). Zmieniło się to wraz z redukcją i uporządkowaniem spraw etatów i płac w aparacie PPR w 1947 r. Odtąd w KP występowało tylko jedno stanowisko biurowe: sekretarki-maszynistki, rzadziej spotykane było inne określenie (sekretarz techniczny, kierownik kancelarii, kancelistka).

¹⁸ Tamże, KP PPR Puławy, sygn. 63: sprawozdanie kasowe według książki kasowej KP za XI z 2 XII 1948, k. 12. „Pomoc biurowa” to jedna z pozycji rozchodów. Sądząc z wcześniejszych tego typu sprawozdań, zatrudniano ją już od IX tr.

¹⁹ Przejawy tego sytuują się w widocznej w dłuższej perspektywie praktyce dokumentowania własnej pracy przez etatowych i nietatowych politycznych funkcjonariuszy KP, w moim przekonaniu stanowiącej osobne zagadnienie.

²⁰ APL, KP PPR Chełm, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 16 XI 1944, k. 7-8.

²¹ Archiwum Państwowe m.st. Warszawy/ Ekspozytura w Milanówku (dalej: APW/M), KP PPR Siedlce, sygn. 2: protokół z posiedzenia KP z 28 VIII 1944, k. 9; APL, KW PPR Lublin, sygn. 354: Komitet Powiatowy w Siedlcach [członkowie i pracownicy], b.d. [zapewne schyłek 1944], k. 23.

²² Por. T. Czarnota, *Działalność kancelaryjna komitetu wojewódzkiego oraz komitetów powiatowych PPR na Lubelszczyźnie*, „Teki Archiwalne”, t. 28, 2001, s. 113.

²³ APW/M, KP PPR Siedlce, sygn. 68: listy płac pracowników KP od I do IX 1945, k. 2-14.

²⁴ Por. APL, KM PPR, sygn. 18: sprawozdanie KM, b.d. [1945], k. 6-9; tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 78: preliminarz budżetowy KP za III z 12 IV 1945, k. 1.

Obsada personalna KP była pochodną budżetów przesyłanych przez KW, dla którego z kolei, tak jak dla całej organizacji partyjnej, układano je w KC. Od 1947 r. liczba etatów w KP zależała od zaklasyfikowania ich do jednej z klas, na które je dzielono. Usytuowanie w wyższej klasie wiązało się z większą liczbą etatów instruktorów²⁵. Z końcem maja 1947 r. ustalono, że większość KP w Lubelskiem należeć będzie do VI klasy, a kilka do klas V (KP w Lubartowie), IV (KP w Kraśnymstawie i Kraśniku) i III (KM w Lublinie)²⁶. W komitetach z VI klasy nie przewidziano instruktorów personalnych, były tylko etaty dla sekretarki-maszynistki²⁷. Później w tym systemie miały miejsce pewne nieznaczne przetasowania. Na rok 1948 przewidywano m.in. awans do klasy V dla chełmskiego i lubelskiego KP, a do klasy IV dla KP w Puławach.

W ramach wynikających z budżetów ograniczeń KP miały jednak pewien zakres swobody w kształtowaniu obsady personalnej swojego aparatu. Korzystając z niej usiłowały czasem z różnym powodzeniem manewrować etatami. W KP w Zamościu na zebraniu egzekutywy w listopadzie 1947 r. postulowano wystąpienie do KW o etat kancelisty. Jednocześnie nie zwlekając postanowiono zatrudnić jako kierownika kancelarii wytypowanego człowieka, ustalając, że w razie nie uznania etatu przez KW, za przepracowany okres wypłaci mu się pensję w drodze zbiórki przeprowadzonej wśród aktywu, gdyż budżet KP nie udźwignąłby płacy dla nieetatowego pracownika²⁸. Włodawski komitet w marcu 1948 r. zwrócił się do wydziału personalnego KW o wycofanie z budżetu KP etatu maszynistki w zamian za etat instruktora personalnego, nie przewidziany dla komitetów z VI klasy. Pozostający na tym pierwszym pracownik KP faktycznie wykonywał też pracę personalnego, a „nawał pracy biurowej” – efekt wzrostu partii zmuszał go do tego, by chcąc wywiązać się z obowiązków zostawał w biurze po godzinach urzędowych (tj. po 16)²⁹. Owej prośbie zapewne zadośćuczyniono. Znamienne, że już w lipcu 1948 r. tenże KP wystąpił do sekretariatu KW z prośbą o przyznanie tym razem etatu maszynistki, co argumentowano wzrostem liczby komitetów gminnych i potrzebą utrzymania łączności z organizacją terenową, a tym dodatkowym obowiązkiem personalny nie mógł sprostać³⁰. Sądząc z niezmienionej obsady personalnej komitetu, KW się na to nie zgodził. Z analogiczną prośbą najprawdopodobniej wystąpił też KP w Radzynie³¹ – chyba również bez powodzenia³². Dysponowanie etatami,

²⁵ W IV 1947 r. w województwie lubelskim do I [sic!] klasy typowano powiaty zamojski, tomaszowski, lubelski i chełmski. Zob. APL, KW PPR Lublin, sygn. 47: pismo z KW do KC PPR z 12 IV 1947 z wnioskami w sprawie etatów KW w Lublinie, k. 61.

²⁶ APL, KW PPR Lublin, sygn. 407: [etaty od 31 V 1947] KP i KM Komitetu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 148.

²⁷ Tamże, sygn. 365: KW PPR w Lublinie. Etaty obowiązujące od 1 V 1947, k. 46.

²⁸ APL, KP PPR Zamość, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 11 XI 1947, k. 71-72.

²⁹ Tamże, KP PPR Włodawa, sygn. 33: pismo z KP do KW z 30 III 1948, k. 90.

³⁰ Tamże, pismo z KP PPR we Włodawie do KW z 27 VII 1948, k. 160.

³¹ APL, KW PPR Lublin, sygn. 399: wpis w dzienniku korespondencyjnym wydz. personalnego z 26 X 1948, poz. 484, k. 117-118.

³² Wniosek opieram na tym, że w wykazach pracowników tego KP za dwa ostatnie miesiące tr. wśród wymienionych z nazwiska i funkcji nie było personalnego, a jedynie sekretarka-maszynistka. Zob. APL, KP PPR Radzyń, sygn. 32: wykazy pracowników KP na XI i (z 30 XI) XII 1948, k. 255, 315.

oprócz uszczuplanej identycznym uprawnieniem KW możliwości zatrudniania na nich wybranych osób, wyrażało się także w ich nie obsadzaniu, z różnych zresztą względów (np. w KM w Lublinie z braku odpowiednich kandydatów³³). Pewną rolę mógł w tym odgrywać czynnik „trudnego terenu”, na którym organizacje partyjne zwłaszcza w początkowym okresie nie mogły się swobodnie rozwijać. Przykładem jest sytuacja w Tomaszowie z przełomu 1945/1946 r., gdzie sygnalizowano sprawę sekretarzy technicznych jako wciąż nie załatwioną³⁴. W takich wypadkach obowiązki przypisane do wakującego etatu musiał wykonywać kto inny. Zdarzało się to nie tylko we wczesnej fazie rozwojowej aparatu, ale także w latach 1947-1948. Nawiążę jeszcze do tej kwestii.

Jak zwyczajowo dochodziło do zatrudnienia w charakterze pracownika technicznego KP? W praktyce odbywało się to na 3 sposoby. Dokonywało się to albo z inicjatywy egzekutywy KP (w tym wypadku wymagało to zatwierdzenia przez KW), albo w drodze skierowania imiennego do pracy w KP wysłanego przez KW, albo – bodaj najrzadziej – z inicjatywy osób zainteresowanych, które ze swoją ofertą same zgłosiły się do danego komitetu. Przykład tego, jak różnie sobie z tym radzono, stanowi KP w Lublinie. W październiku 1946 r. jego egzekutywa zaakceptowała podanie maszynistki o zwolnienie, jednocześnie stawiając sprawę wyszukania w terenie jej następczyni i jej przeszkolenia³⁵. Rok później ów komitet zwrócił się tym razem do KW o skierowanie do pracy w nim sekretarki³⁶.

W oparciu o poszlaki dostarczone przez materiał źródłowy przypuszczam, że kierownictwo partyjne chętniej zatrudniało w kancelariach KP osoby mające już pewne przygotowanie fachowe. Rozwiązanie to było korzystniejsze od doszkalaniania ich *post factum* w ramach eksperymentu na „żywym organizmie”. M.in. w tym celu gromadzono informacje napływające od kadrowców, którzy, jak np. referent personalny KP w Puławach, zwracali uwagę na członków PPR posiadających umiejętność prowadzenia prac biurowych organizacji partyjnej. Po przeanalizowaniu wykazów nazwisk po prostu ściągano do pracy w aparacie tych, którzy zdobyli stosowne doświadczenie pracując w różnych ówczesnych urzędach, m.in. starostwach (np. Stanisława Próchniakówna z Puław³⁷) czy funduszu aprowizacji w Lublinie (Marcin Jaworski z Włodawy)³⁸, a nawet w państwowych (Kazimierz Siewiń z Zamościa³⁹) i prywatnych przedsiębiorstwach (Irena Syroka z Puław⁴⁰). Inną do-

³³ Na posiedzeniu egzekutywy KM I sekretarz Stanisław Germałowicz poinformował, że w Komitecie nie ma stałego protokolanta i sekretarza technicznego. Zob. APL, KM PPR, sygn. 5: protokół z zebrania egzekutywy KM PPR z 25 II 1946, k. 40.

³⁴ Tamże, KP PPR Tomaszów, sygn. 5: protokół z zebrania egzekutywy KP, b.d. [po 21 XII 1945], k. 64.

³⁵ Tamże, KP PPR Lublin, sygn. 3: protokół z zebrania egzekutywy KP z 26 X 1946, k. 74.

³⁶ Tamże, protokół z zebrania egzekutywy KP z 4 IX 1947, k. 79.

³⁷ APL, KP PPR Puławy, sygn. 62: spis członków PPR przedstawicieli inteligencji pracującej [7 II 1946], k. 38.

³⁸ Tamże, KP PPR Włodawa, sygn. 37: dziennik korespondencyjny, pozycja zapisu nr 77 (dot. pisma KP PPR z 11 II 1948), k. 122.

³⁹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 397: dziennik korespondencyjny, pozycja zapisu nr 1286 (dot. skierowania K. Siewinia do naczelnika państwowej komunikacji samochodowej w Lublinie), k. 98-99.

⁴⁰ Tamże, KP PPR Puławy, sygn. 59: punkt 5-ty ankiety sprawozdawczej [wydz. personalnego KP] z

mniemaną formę zapewnienia sobie wykwalifikowanych rąk do pracy biurowej mogło stanowić publikowanie w „Sztandarze Ludu” – organie partii, ogłoszeń o kursach maszynopisania⁴¹. Wzmianki o organizowanych przez partię kursach np. dla stenotypistek są rzadkością⁴².

Nie często jednak zdarzały się stosunkowo komfortowe sytuacje. Dlatego także wobec już mających angaż partyjnych pracowników biurowych wykazywano w powiatach dbałość o zapewnienie właściwej realizacji nałożonych na nich zadań. Wyrażało się to np. w instruktażu, jaki odbierały przyjmowane do pracy w kancelarii osoby. Bezpośrednią kontrolę nad personelem technicznym, jak można sądzić na przykładzie KP w Zamościu, sprawował II sekretarz, odpowiedzialny za wprowadzenie nowego sekretarza technicznego w zakres jego obowiązków⁴³. Podobnie na posiedzeniu egzekutywy KP w Tomaszowie w styczniu 1948 r. II sekretarz referował m.in. sposób wykonywania prac kancelaryjnych przez poszczególnych pracowników komitetu⁴⁴. Natomiast na zebraniu owego organu w KP w Krasnymstawie – w związku z wdrażaniem od następnego dnia planowej pracy personelu komitetu – to I sekretarz potwierdził, że sekretarka-maszynistka będzie załatwiać sprawy biurowe, wyjaśniając: „Sekretarka zaprowadzi zeszyt, w którym będzie zapisywać sprawy interesantów, ponadto zaprowadzi wszelkie kontrolki, jak na znaczki, odbyte zebrania na kołach itd.”⁴⁵ Również KW w pewnym zakresie dbał o poziom personelu kancelaryjnego w aparacie powiatowym, organizując szkolenia, a to m.in. dlatego, że był bezpośrednio zainteresowany rezultatami niektórych czynności biurowych, np. protokołowania (protokoły posiedzeń różnych gremiów przesyłano KW). Ilustracją tej dbałości jest wniosek zgłoszony przez II sekretarza KW Stefanię Romaniuk na zebraniu egzekutywy KM w Lublinie, dotyczący ustalenia stałego protokolanta. Wyznaczona do tej roli osoba odbyłaby w KW szkolenie „jak pisać protokoły”⁴⁶. Dwudniowe szkolenie dla sekretarzy technicznych w KW miało miejsce w styczniu 1946 r.⁴⁷ Z drugiej strony KW kierował wykwalifikowane osoby do pracy w powiatach, np. w listopadzie 1945 r. do KP w Krasnymstawie oddelegowano absolwentkę kursu maszynopisania w Lublinie, członkinię ZWM do pracy w charakterze maszynistki⁴⁸, a we wrześniu 1947 r. do lubelskiego KP

7 X 1946, k. 89. I. Syroka była uprzednio sekretarką w nie wymienionej z nazwy firmie z Łodzi.

⁴¹ Zob. „Sztandar Ludu”, R. I, 1945, nr: 72 (s. 4), 87 (s. 4), 90 (s. 4). Na skierowanie na podobny kurs już zaangażowanego pracownika w aktach KP PPR wśród wielu innych skierowań nie udało mi się natrafić.

⁴² APL, KW PPR Lublin, sygn. 399: wpis w dzienniku korespondencyjnym wydz. personalnego z 18 XI 1947 dot. pisma w ww. sprawie z KC, poz. 1055, k. 36-37.

⁴³ Tamże, KP PPR Zamość, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 19 VII 1947, k. 28-30.

⁴⁴ Tamże, KP PPR Tomaszów, sygn. 5: protokół z zebrania egzekutywy KP z 2 I 1948, k. 148-151. Tematem wystąpienia był też opracowany dla etatowych pracowników komitetu podział pracy.

⁴⁵ Tamże, KP PPR Krasnystaw, sygn. 7: protokół z zebrania sekretariatu przy KP z 9 XI 48, k. 88-89.

⁴⁶ Tamże, KM PPR, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KM PPR w Lublinie z 28 I 1946, k. 38-39.

⁴⁷ Wspomniano o nim na naradzie sekretarzy KP. Zob. APL, KW PPR Lublin, sygn. 24: protokół z narady sekretarzy KP z 14 I 1946, k. 55.

⁴⁸ Tamże, sygn. 382: pismo z KW do KP PPR w Krasnymstawie z 27 XI 1945, k. 60. Stanowisko to było wtedy w KP obsadzone, ale najpewniej znalazł on dla niej posadę gdzie indziej.

skierowano inną młodą osobę, aby objęła stanowisko sekretarki w kancelarii, z jednoczesnym zaleceniem zapoznania jej z charakterem jej pracy⁴⁹.

Formą kształcenia kadr PPR, choć w głównej mierze politycznego, było wysyłanie jej członków na szkolenia i kursy, w tym do szkół partyjnych: wojewódzkiej oraz centralnej w Łodzi. Helena Ratynówna, maszynistka KP w Tomaszowie, po ukończeniu kursu w wojewódzkiej szkole partyjnej (dalej: WSzP) dostała posadę maszynistki w KW⁵⁰. Do dyspozycji KP w Biłgoraju skierowano w końcu 1945 r. Tadeusza Staroniewskiego, absolwenta VI z kolei kursu w WSzP⁵¹. Powrócił on tam na stanowisko sekretarza technicznego. Absolwentkami tegoż kursu były Zofia Kozłowska, która od razu została sekretarką techniczną KP w Łukowie, oraz Janina Staropiętka, skierowana przez KW do dyspozycji KP w Lubartowie, gdzie wkrótce objęła posadę maszynistki. Ten sam kurs ukończyła (z oceną bardzo dobrą) Stefania Umińska, maszynistka KP w Tomaszowie. Nie wróciła ona na dotychczasowe stanowisko – skierowano ją do objęcia funkcji instruktora w KP w Kraśniku⁵². Ów kurs ukończyli też Stanisław Iwańczuk i Andrzej Matwiejszyn. Pierwszy z nich miał się udać do Radzyna z poleceniem przyjęcia funkcji w tamtejszym KP (jeśli ją objął, to na krótko, bo już w styczniu 1946 r. był personalnym KP w Siedlcach), drugiego zaś skierowano do KP w Zamościu jako instruktora (w styczniu 1946 r. objął funkcję instruktora KP w Łukowie, a w sierpniu tr. został tam personalnym⁵³). Janina Romańczuk, którą wydział personalny KP we Włodawie skierował na kurs polityczny w WSzP od 1 sierpnia 1947 r., po jego ukończeniu została (od września tr.) sekretarką-maszynistką w KP w Lublinie⁵⁴. Analiza zestawień absolwentów WSzP pokazuje, że jej kursami do listopada 1946 r. włącznie zostało objętych 20 funkcjonariuszy spośród 11 KP, w różnych okresach odpowiadających za pracę biurową⁵⁵. Stanowi to ok. 13% ogółu tej grupy. Ta droga doksztalcania, pomijając główny nacisk, jaki podczas tych kursów kładziono na aspekt polityczny i „wychowane” takiegoż personelu, nie każdemu była dostępna. Od pewnego momentu jako kursantów preferowano osoby o dłuższym stażu członkowskim w PPR⁵⁶ i posiadaczy stałych legitymacji partyjnych⁵⁷.

⁴⁹ Tamże, sygn. 382: pismo z KW do KP PPR w Lublinie z 9 IX [1947], k. 99.

⁵⁰ Tamże, sygn. 360: zaświadczenie z wydz. personalnego KW z 11 XI 1948, k. 201.

⁵¹ Tamże, sygn. 358: lista uczestników VI kursu przydzielonych na pracę partyjną, b.d. [XI 1945], k. 42.

⁵² Tamże, sygn. 358: lista uczestników VI kursu przydzielonych na pracę partyjną, b.d. [XI 1945], k. 42.

⁵³ Tamże, sygn. 436: listy płacy pracowników KP PPR w Łukowie za I i IX 1946, odpowiednio z 1 II i 13 IX 1946, k. 9, 19.

⁵⁴ Por. tamże, sygn. 358: skierowanie z wydz. personalnego KP we Włodawie z 29 VII 1947, k. 37; tamże, sygn. 382: skierowanie z wydz. personalnego KW do KP w Lublinie z 9 IX [1947], k. 99.

⁵⁵ Por. tamże, sygn. 382: pismo z wydz. propagandy KW do KP we Włodawie z 27 XI 1946, k. 175 (z wezwaniem na zjazd absolwentów WSzP); sygn. 193: pismo jw. do KP w: Biłgoraju, Chełmie, Hrubieszowie, Krasnymstawie, Lubartowie, Łukowie, Radzynie, Siedlcach, Tomaszowie i Zamościu, k. 46-49, 51, 55-60.

⁵⁶ W pierwszej połowie 1948 r. KW zarządził, aby do szkoły wysyłać członków z minimum 6-miesięcznym stażem w partii. Por. APL, KW PPR Lublin, sygn. 358: pismo-skierowanie na kurs partyjny Jana Wesołowskiego z KP PPR w Lubartowie z 14 IV 1948, k. 41.

⁵⁷ Tamże, sygn. 131: pismo z KW do wszystkich KP z 24 III 1948, k. 37. Wspomniano w nim nawet,

Osobną kwestią jest ogólne – nie partyjne – wykształcenie posiadane przez reprezentantów tej grupy w aparacie etatowym PPR. Niżej (tabela nr 1) zamieszczam odnośne dane procentowe. Niestety, dotyczą one tylko jej części, tzn. 49 osób, co stanowi ok. 31% ogólnej liczby funkcjonariuszy tej kategorii zbliżającej się do 160. Jest to spowodowane tym, że dane na ten temat nie są kompletne (odnosi się to także do innych zamieszczonych tu zestawień tabelarycznych), a do tego niełatwo je przedstawić z uwagi na niejednorodny i nieprecyzyjny sposób opisywania wykształcenia (wskazywany bywał albo jego rodzaj, np. podstawowe lub średnie, albo typy ukończonych szkół wraz z liczbą klas). Na podstawie przebiegu gromadzenia przeze mnie tych danych sądzę, że ich większa dostępność pozwoliłaby zwiększyć odsetek osób przyporządkowanych do pierwszej z niżej wymienionych grup.

Tabela nr 1: Wykształcenie ogólne personelu kancelaryjnego KP PPR.

Podstawowe pełne i niepełne		Zawodowe		Średnie ogólne (gimnazjalne) pełne i niepełne		Średnie profilowane	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
31	63,5%	5	10%	8	16,5%	5	10%

Aparat poszczególnych KP w porównaniu z KW był szczupły, dlatego nawet analogiczne do nadrzędnej instancji obszary zadań, w tym z zakresu „pracy technicznej” (np. redagowanie sprawozdań, bieżące prowadzenie ewidencji członkowskiej), nie były przypisane poszczególnym funkcjonariuszom z osobna. Radzono sobie poprzez składanie mniej więcej pokrewnych obowiązków w te same ręce, co widać na poniższych przykładach. Sekretarka KP w Lubartowie w grudniu 1944 r. była też oddelegowana do działu organizacyjnego⁵⁸. Maszynista KP w Biłgoraju (styczeń 1945 r.) był jednocześnie korespondentem „Polpressu”. W Kraśniku kancelistka we wrześniu 1947 r., sądząc z powierzanych jej zadań, łączyła niektóre obowiązki referenta personalnego i członka komisji administracyjno-samorządowej⁵⁹. Incydentalnie zdarzało się, że te dodatkowe zadania biuralistów właściwie zawięrały się w zestawie obowiązków któregoś z (I lub II) sekretarzy komitetu⁶⁰. Bodaj najczęściej obserwowalne było łączenie funkcji sekretarki etc. z pracą kadrowca. W Radzynie sekretarzowi technicznemu powierzono w styczniu 1945 r. prowadzenie

jako warunku wysłania na kurs w Wojewódzkiej Szkole Partyjnej, o rocznym stażu w partii, którego jednak nie należało traktować sztywno.

⁵⁸ APL, KP PPR Lubartów, sygn. 3: protokół nr 20 z posiedzenia KP z 17 XII 1944, k. 16.

⁵⁹ Tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 62: pismo z wydz. administracyjno-samorządowego KW do KP z 9 IX 1947, k. 3. Na piśmie jest odrębna dekretacja zapewne I sekretarza KP wskazująca na Helenę Targosównę jako wyznaczoną do wysłania do KW wykazu członków PPR w administracji, samorządzie i radach narodowych oraz protokołów z posiedzeń powiatowej komisji administracyjno-samorządowej.

⁶⁰ W Biłgoraju sekretarz techniczny przynajmniej raz uczestniczył (z przybyłym z KW instruktorem organizacyjnym) w opracowywaniu planu pracy KP w zakresie obsługi kół partyjnych i wziął udział w odprawie dla instruktorów KP, na której ich poinformowano o koniecznych do omówienia wśród członków kół treściach („momentach”). APL, KW PPR Lublin, sygn. 57: sprawozdanie instruktora wydz. organizacyjnego Stanisława Wachowskiego z wyjazdu na teren pow. biłgorajskiego, b.d. [1947], k. 20.

spraw personalnych⁶¹. Po przeniesieniu od sierpnia 1945 r. dotychczasowego sekretarza technicznego KP w Lublinie do KW, na jego miejsce powołano referentkę personalną nie obsadzając tamtego etatu⁶². Z kolei postanowieniem egzekutywy KP w Tomaszowie z marca 1947 r. sekretarz techniczny, którego planowano zaangażować, miał zająć się częściowo sprawami personalnymi⁶³. To wyraźnie pokazuje to, że zakresy obowiązków obydwu typów funkcjonariuszy uważano w dużej mierze za zbieżne. Wszelako z opinii jednego z kierowników wydziału personalnego KW można wywnioskować, że wykonywanie zadań personalnego (np. wypełnianie ankiety sprawozdawczej) przez sekretarza technicznego uważano raczej za niewłaściwe rozwiązanie⁶⁴.

Niemal równie często występowało powiązanie pracy kancelaryjnej z zadaniami skarbnika etc. W Krasnymstawie w sierpniu 1945 r. sekretarz techniczny był też buchalterem⁶⁵. Kasjerkami były też maszynistka KP w Radzynie (1947 r.)⁶⁶ i sekretarka techniczna w Tomaszowie (1948 r.), odpowiedzialna za prowadzenie księgi kasowej⁶⁷. W KP w Lublinie pracownice kancelarii (zapewne maszynistka i referentka personalna) uczestniczyły w zbieraniu składek od członków PPR⁶⁸.

Ponieważ personel kancelaryjny częściej stanowiły kobiety, zdarzało się, że dodatkowym przydziałem były zadania w wydziale (względnie komisji) kobiecym. Tak było np. w 1948 r. w KP w Lubartowie, którego sekretarka-maszynistka kierowała 5-osobowym wydziałem kobiecym⁶⁹.

Jak mocno obłożony różnorodnymi zadaniami bywał kierujący kancelarią pracownik pokazuje kasus sekretarza technicznego z KP w Kraśniku Stanisława Szczepańskiego. Z typowych dla tej funkcji obowiązków można wymienić protokolowanie zebrań egzekutywy KP (maj 1946 r.), choć w KP pracowała wtedy maszynistka, doręczanie do PUBP pakietów korespondencji KP nadawanych Poczta Specjalną tego urzędu⁷⁰. Na długo przed formalnym objęciem stanowiska referenta personalnego wykonywał zadania należące do jego kompetencji: (styczeń 1946 r.) omawiał na konferencji powiatowego aktywu sprawy biurowe, instruując go, jak wypełniać kwestionariusze, sporządzać sprawozdania z terenu dotyczące składek i przyjmowania nowych członków do partii. W tym samym czasie – jako sekretarza technicznego – wytypowano go na pełnomocnika KC ds. wydawania stałych

⁶¹ APL, KP PPR Radzyń, sygn. 17: sprawozdanie KP za okres 1 – 20 I 1945, k. 2.

⁶² Tamże, KP PPR Lublin, sygn. 3: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 9 VIII 1945, k. 21-22.

⁶³ Tamże, KP PPR Tomaszów, sygn. 5: protokół z zebrania egzekutywy KP z 24 III 1947, k. 115-116.

⁶⁴ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 349: sprawozdanie wydz. personalnego KW za IV z 1 VI 1946, k. 64.

⁶⁵ Tamże, sygn. 432: lista płacy pracowników KP PPR w Krasnymstawie za VIII 1945, k. 3.

⁶⁶ APL, KP PPR Radzyń, sygn. 64: protokół z inspekcji przeprowadzonej przez pracownika KW Aleksego Kunacha w KP PPR w Radzynie z 22 IX 1947, k. 1.

⁶⁷ Tamże, KP PPR Tomaszów, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 22 III 1948, k. 162-163.

⁶⁸ Tamże, KP PPR Lublin, sygn. 10: sprawozdanie sytuacyjne KP PPR za VII 1946, k. 58-59. Wskazywało by na to wyjaśnienie I sekretarza, który z ich (oraz II sekretarza i instruktora) urlopem wiązał słabsze wpływy ze składek.

⁶⁹ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 58: sprawozdanie z pracy wydz. kobiecego KP za XI z 30 XI 1948, k. 27-28.

⁷⁰ Tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 60: rejestr nr 3: korespondencja KP PPR w Kraśniku nadana przez Poczta Specjalną PUBP w Kraśniku z 10 V 1946, k. 136.

legitymacji partyjnych⁷¹. Notabene nie był on wtedy jedynym pracownikiem kancelaryjnym KP oddelegowanym do wykonania tego zadania⁷². W latach 1946-1948 występował jako kasjer⁷³, a z zadań mu pokrewnych można też wymienić wyjazdy do Lublina po odbiór środków finansowych i przydziałów z KW dla KP⁷⁴. Z kolei już jako personalny (luty 1947 r.) przyjmował telefonogramy z KW⁷⁵ oraz odpowiadał za sporządzanie odpisów pism kierowanych *via* KP do niższych instancji partyjnych lub osób (poświadczał ich zgodność z nadesłanym oryginałem pozostającym w aktach KP)⁷⁶.

Incydentalne było powierzanie pracownikom kancelaryjnym zadań z zakresu obsługi lokalu komitetu. Sekretarka techniczna w KP w Białej Podlaskiej w październiku 1945 r. dostawała dodatek za sprzątanie, w wysokości połowy jej zasadniczej pensji⁷⁷.

Zdarzało się, że tam, gdzie lokale komitetów: powiatowego i miejskiego z sobą sąsiadowały, tak jak w Zamościu, maszynistka obsługiwała je obydwą⁷⁸.

Wyżej opisane *exempla* obciążania dodatkowymi zadaniami personelu kancelaryjnego PPR, podobnie jak w przypadku dociążanych pracą techniczną „politycznych”, bywały – co pokazuję niżej – powodem uskarżania się przez mniej zdyscyplinowanych funkcjonariuszy oraz, obok dodatkowych argumentów, przyczyną występowania przez nich z prośbami o zwolnienie. Współodpowiedzialna za dział organizacyjny sekretarka KP w Lubartowie w końcu 1944 r. tłumaczyła niewielkie osiągnięcia na tym odcinku wykonywaniem całodzienniej pracy w sekretariacie⁷⁹. Łącząca obowiązki sekretarki technicznej i personalnej pracownica KP w Chełmie, wskazując na chęć nie rozłączania się z wyjeżdżającą na zachód rodziną, poprosiła o zwolnienie (którego jej, z braku kandydata na następcę, nie udzielono)⁸⁰. Kierujący wydziałem personalnym KP w Łukowie jesienią 1946 r. żalił się, że wskutek nie obsadzenia etatu sekretarki, obok zaangażowania na odcinku przemysłowym i zawodowym najwięcej czasu zabiera mu przypisana jej praca techniczna⁸¹. W tym samym czasie jego odpowiednik z Kraśnika, wspomniany S. Szczepański, w kon-

⁷¹ Tamże, pismo z KP PPR w Kraśniku do wydz. personalnego KW z 31 I 1946, k. 128.

⁷² APL, KW PPR Lublin, sygn. 62: spis pełnomocników KC PPR do wydania stałych legitymacji, b.d. [XI 1945/ II 1946], k. 25.

⁷³ Tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 78: protokół z kontroli gospodarczej w KP PPR w Kraśniku przeprowadzonej przez kontrolera buchalterii KW z 2 X 1947, k. 7; tamże, protokół z rewizji sprawozdań kasowych KP PPR w Kraśniku po kontroli przeprowadzonej przez wyznaczoną przez egzekutywę KP komisję za okres 1 I 1946 – 31 VII 1948, z 4 XII 1948, k. 8-12.

⁷⁴ Tamże, sygn. 60: upoważnienie dla Stanisława Szczepańskiego z 11 VI 1946, k. 126.

⁷⁵ Tamże, telefonogram z wydz. organizacyjnego KW do KP z 8 II 1947, k. 14.

⁷⁶ APL, KP PPR Kraśnik, sygn. 62: odpis pisma z WKPP do X (członka PPR) z 8 X 1947, k. 244.

⁷⁷ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 427: lista płacy pracowników KP PPR w Białej Podlaskiej za X z 31 X 1945, k. 3.

⁷⁸ Tamże, sygn. 408: budżet miesięczny KP PPR w Zamościu b.d. [1945?], k. 25.

⁷⁹ APL, KP PPR Lubartów, sygn. 3: protokół nr 20 z posiedzenia KP z 17 XII 1944, k. 16.

⁸⁰ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 395: podanie Z. Koziańskiej do kierownika wydz. personalnego KW z 1 VII 1946, k. 53. O udzielonej odmowie wnosząc z faktu dalszego jej pozostawania na tym stanowisku.

⁸¹ Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 16: sprawozdanie wydz. personalnego KP za X z 9 XI 1946, k. 5.

tekście jednoczesnego wyjazdu kancelistki i maszynistki komitetu do szkoły spółdzielczej, skarżył się KW, że spadła na niego cała praca biurowa. Dodatkowo I sekretarz obciążył go kolportażem prasy. W tej sytuacji przyznał, że nie jest w stanie temu podołać i prosił, aby z województwa przysłano do komitetu siłę pomocniczą lub nakazano I sekretarzowi jej przyjęcie, gdyż inaczej będzie zmuszony zaniedbywać się w pracy⁸². Ów funkcjonariusz rok później poprosił KW o zwolnienie go z zajmowanego stanowiska. Motywował to przekonaniem, że do przydzielonych mu obowiązków potrzeba większego wykształcenia niż to, które posiada, i dlatego nie jest w stanie wykonywać tej nazbyt ciężkiej dla niego pracy. Lublin w odpowiedzi poinformował go, że sprawa jego zwolnienia była w owym momencie nieaktualna⁸³. Analogicznie w KP w Krasnymstawie personalni byli często wykorzystywani do prac kancelaryjnych, a także organizacyjno-terenowych, co odbijało się np. na jakości ewidencji członków PPR⁸⁴. Sekretarka techniczna KP w Tomaszowie zwróciła się do KW z podaniem o zwolnienie jej z tej posady i miesięczny urlop. Wniosek ten uzasadniła przemęczeniem, spowodowanym długo wykonywaną bez żadnego urlopu pracą oraz tym, że ostatnio dociążono ją jeszcze zadaniami referenta personalnego. Dodała, że powoduje nią jej sumienność – nie chciała nieodpowiednio wykonywaną pracą sprawić partii zawodu na tym odcinku⁸⁵. Swoją drogą zastanawiające jest to, czy na jej decyzję nie wpłynął zainstalowany tydzień wcześniej nowy I sekretarz KP. Jej miejsce maszynistki w komitecie zajęła natychmiast jego żona.

Pozycja oraz sposób traktowania i oceniania personelu biurowego w dużej mierze wiązały się z rangą, jaką pracy kancelaryjnej wyznaczało partyjne kierownictwo. Nie była ona wysoka. Można odnieść wrażenie, że duch partyzancki nadal dominował, mimo stanowczości tegoż kierownictwa demonstrowanej w kwestiach takich jak dokładna sprawozdawczość i protokołowanie zebrań czy ewidencja członkowska. Objawiało się to np. w przypominaniu KP przez KW o tym, że zmiany na stanowiskach referentów personalnych muszą być uzgadniane z KW oraz, że personalnych i pracowników zajmujących się sprawozdawczością nie wolno im zwalniać lub kierować do innych zadań bez zgody z Lublina⁸⁶. Nie wątpiąc, że właściwy tok realizacji tych zagadnień uważano za istotną sprawę, trzeba zauważyć, że paradoksalnie nie miało to wyraźnego przełożenia na znaczenie przypisywane biurowemu personelowi. Personalnych traktowano inaczej, ale ich uważano za pracowników politycznych⁸⁷. Za powyższą tezę przemawiają mocne przesłanki.

⁸² Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo referenta personalnego KP PPR w Kraśniku do KW z 7 X 1946, k. 84.

⁸³ Tamże, sygn. 384: pismo referenta personalnego KP PPR w Kraśniku do KW z 11 X 1947 i odpowiedź z wydz. personalnego KW z 24 X 1947, k. 122, 125.

⁸⁴ APL, KP PPR Krasnystaw, sygn. 7/V/14: sprawozdanie sytuacyjne I sekretarza KP za VI z 13 VII 1947, k. 6-9

⁸⁵ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 385: pismo Marii Pankiewicz do wydz. personalnego KW z 23 II 1948, k. 216.

⁸⁶ Por. tamże, KP PPR Radzyń, sygn. 31: pismo z KW do KP z 5 IV 1946, k. 22; KW PPR Lublin, sygn. 384: pismo z KW do KM PPR w Lublinie z 1 X 1947, k. 181.

⁸⁷ Jak informowało pismo skierowane do KP przez nadrzędną instancję: „Instruktor personalny powinien być sondą zapuszczoną w głąb masy partyjnej, magnesem wyciągającym z terenu najlepszych ludzi. To świadom swych zadań pracownik polityczny [sic!], którego praca nie ogranicza się do zbierania

Pracownikowi (wcześniej I sekretarzowi) KP w Hrubieszowie Janowi Stelmachowi w 1946 r. w wydziale personalnym KW wystawiono taką oto charakterystykę: „Oddany partii, uczciwy, lecz zupełnie nie posiada inicjatywy, nadaje się do pracy biurowej [sic!].”⁸⁸ Z kolei absolwenci WSzP, którzy ukończyli ją ze słabszymi lokatami (oceną dostateczną), z reguły byli kierowani (bądź powracali) na etaty biurowe w komitetach. Fakty kierowania do pracy technicznej funkcjonariuszy nie sprawdzających się lub nie rokujących jako polityczni stanowią jednoznaczny dowód zarówno nierównej rangi tych dwóch typów „roboty partyjnej”, jak i analogicznej pozycji wykonujących ją pracowników. W wypowiedziach kierownictwa partyjnego dotyczących zadań „technicznych”, jak i ich wykonawców można się natknąć na ton lekceważący. I sekretarz KP w Siedlcach Edward Wyganowski zarzucił tamtejszemu KM ograniczanie się do wydawania rozmaitych „zaświadczeń papierkowych”⁸⁹.

Ale były też sygnały świadczące o nie bagatelizowaniu wkładu kancelistów we właściwe funkcjonowanie partyjnych komitetów. Chociaż tak KC, jak i KW zwracały KP uwagę tylko na to, że nie wolno im zatrudniać instruktorów przed zatwierdzeniem ich kandydatur (rozpatrywanych przez wydział personalny KW) przez egzekutywę KW⁹⁰, faktycznie warunek ten rozciągano i na personel biurowy. Dowodzi to woli zachowania wpływu na obsadę tego odcinka „roboty partyjnej”. Wojewódzkim dygnitarzom zdarzało się ingerować w obsadę kancelarii KP. W Lubartowie II sekretarz KW Władysław Zdunek (przypuszczalnie na posiedzeniu egzekutywy KP 5 stycznia 1945 r.) kazał zmienić sekretarkę komitetu⁹¹. Z wykonaniem tego polecenia, może niezbyt kategorycznego, zwlekano przynajmniej miesiąc. Także w odniesieniu do Hrubieszowa II sekretarz KW Konstancy Łaszczyk po lekturze ankiety sprawozdawczej I sekretarza KP uznał, że tamtejsza maszynistka pracuje źle i należy ją zwolnić⁹². Kierownik wydziału personalnego KW Jan Kowarz poinformował w swoim sprawozdaniu, że maszynistkę włodawskiego KP zwolniono z pracy i wydalono z partii za podrywanie jej autorytetu i kompromitację⁹³. Wnioski w sprawach kadrowych formułowali także instruktorzy KW. Instruktor-wizytator z KW zgłosił pod adresem komitetu miejskiego w Siedlcach racjonalizatorski wniosek: ponieważ KM stanowili sekretarz, maszynistka, posłaniec i sprzątaczką równolegle zajmujący posady w innych instytucjach, zaproponował, by sekretarza zmienić na kogoś oddanego wyłącznie pracy dla partii i dodać mu

rania, rejestrowania i przekazywania aktów osobowych do Komitetu Wojewódzkiego.” APL, KP PPR Krasnik, sygn. 60: pismo z wydz. personalnego KW PPR do KP w Krasniku, b.d. [1946], k. 121.

⁸⁸ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 354: Lista pracowników politycznych KP PPR [w województwie lubelskim z charakterystykami], b.d. [zapewne druga połowa 1946], k. 41.

⁸⁹ Tamże, KP PPR Siedlce, sygn. 8: sprawozdanie KP z 4 I 1946, k. 53.

⁹⁰ Por. APL, KW PPR Lublin, sygn. 407: pismo z wydz. organizacyjnego KC PPR do KW w Lublinie z 30 VII 1945, k. 7; tamże, sygn. 384: pismo z KW do KM PPR w Lublinie z 1 X 1947, k. 181.

⁹¹ APL, KP PPR Lubartów, sygn. 57: protokół z sesji wójtów powiatu lubartowskiego z 18 I 1945, k. 1-2.

⁹² Tamże, KP PPR Hrubieszów, sygn. 10: ankieta sprawozdawcza I sekretarza KP, b.d. [1946/1947], k. 136-137.

⁹³ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 349: sprawozdanie wydz. personalnego za X 1946, k. 80.

instruktora ze środowiska robotniczego. Jeśli odrzuć papierkową robotę, wtedy na pewno poradzą sobie z obsłużeniem kancelarii, a maszynistkę i posłańca można będzie zwolnić⁹⁴. We Włodawie wizytujący KP w lutym 1946 r. powiat instruktor wydziału organizacyjnego jako jeden z warunków poprawy sytuacji w Komitecie i umasowienia partii w powiecie wymienił zaangażowanie sekretarza technicznego, którego „w zupełności” nie było⁹⁵. W Hrubieszowie w 1947 r. inny instruktor, dostrzegłszy, że w biurze KP pracuje tylko I sekretarz, a obaj instruktorzy organizacyjni z kolporterem są stale w terenie, wnioskuje: „Nie obsadzenie etatu drugiego sekretarza i maszynistki wpływa ujemnie na bieg pracy komitetu.”⁹⁶

Zainteresowanie kierownictwa i delegowanych kontrolerów ujawniało się też w formie krytyki oraz zaleceń zmiany stanu faktycznego związanego z pracą personelu biurowego. Protokołujący w sierpniu 1945 r. zebrania egzekutywy siedleckiego KP naraził się na krytykę z jej strony z powodu zamieszczenia w protokole informacji sugerującej jej zgodę na jego wyjazd na zachód⁹⁷. Instruktor wydziału rolnego odwiedzający KP w Lubartowie odnotował, że sekretarka techniczna „hardo” odnosi się do przybywających do lokalu komitetu członków partii, „[...] ani się odezwie, jak kto przyjdzie.”⁹⁸ Wizytator z wydziału organizacyjnego KW, wystawiając negatywną ocenę I i II sekretarzowi KP w Hrubieszowie, zauważył, że pełniąc funkcję sekretarki technicznej maszynistka poszła w ich ślady i w godzinach pracy zamykała biuro komitetu udając się na poszukiwanie rozrywek⁹⁹. Odwiedzający tamtejszy komitet w 1947 r. instruktor z KW zauważył bałagan w prowadzeniu dokumentacji (m.in. zaleganie w szufladach biurki nie wykonanych zleceń z KW, zagubienie części akt). Uzgodnił z I sekretarzem, że od połowy czerwca tr. zostanie tam zaprowadzony dziennik korespondencji przychodzącej oraz skoroszyty¹⁰⁰. W KP w Siedlcach instruktor z KW we wrześniu 1948 r. wytknął to, że mimo, iż posiadano tam dziennik korespondencyjny dwustronny, był on częściowo prowadzony systemem jednostronnym¹⁰¹. Choć nazwiska przy tej okazji nie padły, owe fakty wystawiają nie najlepsze świadectwo kwalifikacjom i sumienności maszynistek przynajmniej częściowo zajmujących się w KP tymi czynnościami. We wrześniu 1947 r. instruktorka z KW tak zrelacjonowała organizację kancelarii KP w Łukowie: „Słaba sekretarka, nie ma komu załatwiać spraw biurowych, personalnych i sprawozdaw-

⁹⁴ Tamże, KP PPR Siedlce, sygn. 8: sprawozdanie instruktora KW Zacharego Panasa z KP z 21 I 1946, k. 54.

⁹⁵ Tamże, KP PPR Włodawa, sygn. 23: sprawozdanie instruktora KW Michała Borysa z wyjazdu do powiatu włodawskiego z 22 II 1946, k. 42-44.

⁹⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 57: protokół z lustracji w powiecie hrubieszowskim instruktora kolportażu KW Feliksa Królikowskiego z 3 IV 1947, k. 71.

⁹⁷ APW/M, KP PPR Siedlce, sygn. 3: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 7 VIII 1945, k. 67.

⁹⁸ APL, KP PPR Lubartów, sygn. 6: sprawozdanie instruktora wydz. rolnego KW Józefa Nowaka z 24 II 1946, k. 67.

⁹⁹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 57: sprawozdanie instruktora wydz. organizacyjnego KW Józefa Parucha z powiatu hrubieszowskiego z 28 III 1946, k. 63.

¹⁰⁰ Tamże, sprawozdanie instruktora KW Bolesława Skrajnowskiego z pobytu w Hrubieszowie w dn. 14-17 VI 1947, k. 75.

¹⁰¹ Tamże, protokół z inspekcji przeprowadzonej przez instruktora wydz. organizacyjnego KW Jana Karwackiego z wyjazdu do powiatu siedleckiego, b.d. [6 IX 1948], k. 277.

czości. Zajmuje się tym jedyny instruktor tow.[arzysz] Matwiejszyn kosztem roboty organizacyjnej, gdyż ma mało czasu na wyjazdy w teren.”¹⁰² Źle odbierane były przejawy nie dostatecznej dyspozycyjności czasowej personelu technicznego. Sekretarka techniczna z KP Puławy doczekała się niepoehlebnej opinii wizytującego powiat instruktora wydziału personalnego KW: „[...] (leń) Komitet darmo płaci jej pieniądze, przychodzi do pracy już najwcześniej o godzinie 9 rano, sądzę, że każdy dzień bo byłem trzy dni, bo specjalnie zwróciłem uwagę na jej spóźnianie.”¹⁰³ Gdy nowo zatrudniony kierownik kancelarii KP w Zamościu ograniczał tam swoją pracę do godziny 15, egzekutywa zobligowała I sekretarza do przeprowadzenia z nim w tej sprawie rozmowy¹⁰⁴. Najpewniej nie okazał się skłonny do uległości, bo jeszcze w tym samym miesiącu postanowiono przenieść go do starostwa, a od 1 stycznia 1948 r. zatrudnić jako sekretarza technicznego innego członka partii¹⁰⁵. W Krasnymstawie wizytator wydziału personalnego KW stwierdziwszy, że „sprawa techniczna”, w tym wysyłanie korespondencji („co się napisze list, to się zaraz odnosi na pocztę”) nie jest w komitecie zorganizowana, stwierdził, że sprząająca biura nie miała dużo roboty, dlatego KP winien naszykować na godz. 15 wszystkie listy, a ona mogłaby je odnosić na pocztę¹⁰⁶.

Z drugiej strony zainteresowanie było widoczne w pozytywnych notach wystawianych poszczególnym pracownikom kancelarii. W charakterystyce sekretarza technicznego KP w Kraśniku jego zwierzchnik, I sekretarz, podkreślił – obok punktualności i konsekwencji – także to, że ów stanowił fachową siłę biurową¹⁰⁷. Z kolei jego odpowiednik kierujący PPR w powiecie biłgorajskim, w związku z pogłoskami o zamiarze przeniesienia dotychczasowego instruktora personalnego i sekretarza technicznego w jednej osobie z KP na stanowisko wice-starosty prosił o rozważenie zmiany tej decyzji. Argumentował, że ów towarzysz: „[...] jest poważną siłą i jako pracownik w kancelarii jest po prostu w obecnych warunkach nie zastąpionym [...]”¹⁰⁸ Szef powiatowej organizacji PPR z Puław zaświadczył, że odchodząca ze stanowiska sekretarka techniczna KP puławskiego wywiązywała się ze swej pracy bardzo dobrze, była pracowita i dokładna w wykonywaniu nałożonych na nią obowiązków¹⁰⁹. Instruktor wydziału personalnego, który w maju 1947 r. wizytował KP w Biłgoraju następująco wypowiadał się o instruktorkę personalnym: „[...] pracownik techniczny dobry, [ale] w teren za nic nie wyjedzie, może

¹⁰² Tamże, sprawozdanie instruktora Heleny Sowiar z wyjazdu do powiatu łukowskiego w dn. 30 IX – 2 X 1947, k. 180.

¹⁰³ Tamże, sygn. 352: sprawozdanie instruktora personalnego KW Stanisława Palonki z powiatu puławskiego za okres 30 IX – 3 X 1947, k. 10.

¹⁰⁴ Tamże, KP PPR Zamość, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 18 XI 1947, k. 73-74.

¹⁰⁵ Tamże, protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 25 XI 1947, k. 76.

¹⁰⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 57: sprawozdanie instruktora wydz. personalnego KW Stanisława Palonki z wyjazdu na teren pow. krasnostawskiego w dn. 9 – 19 III 1948, k. 47.

¹⁰⁷ Tamże, sygn. 357: charakterystyka [pracowników KP PPR i aktywu powiatu kraśnickiego] z 1 X 45, k. 12.

¹⁰⁸ Tamże, sygn. 382: pismo I sekretarza KP PPR w Biłgoraju do KW z 8 XI 1946, k. 31.

¹⁰⁹ APL, KP PPR Puławy, sygn. 44: zaświadczenie I sekretarza KP z 21 X 1946, k. 203 (dot. Janiny Lisowej).

dlatego, że jest obciążony pracą, bo cała kancelaria spoczywa na jego barkach.”¹¹⁰ W tym czasie pracowała tam jeszcze, jak się zdaje, maszynistka, której zadaniem powinna być praca w kancelarii (instruktor o niej jednak nie wspomniał). Biorąc pod uwagę, że już w czerwcu tr. zatrudniono tam sekretarza-maszynistę¹¹¹, należy sądzić, że albo dotychczasowa sekretarka została uznana za nie nadającą się do tej pracy i dlatego ją zwolniono albo pobyt instruktora przypadł na czas wakatu na owym stanowisku. W maju 1947 r. instruktor organizacyjny KW stwierdził, że sekretarka komitetu wraz z instruktorami personalnym i organizacyjnym odpowiednio wywiązują się z pracy, codziennie nad sobą pracują czytając partyjną prasę i wręcz trzymają na sobie ciężar partyjnej pracy organizacyjnej tak w samym Komitecie, jak i w terenie¹¹². Była kierownik kancelarii KP w Białej Podlaskiej, wprawdzie w rok po jej zwolnieniu, kierownik wydziału personalnego KW zaopiniował jako dobrze wywiązującą się z pracy, energiczną, zdyscyplinowaną i z poczuciem odpowiedzialności, wszelako politycznie wyrobioną średnio¹¹³. Dokonujący inspekcji w KP w Lubartowie członek WKKP ocenił, że prowadząca kancelarię maszynistka pracuje dobrze¹¹⁴.

Natomiast irytację i determinację dokonania zmian budziło niefachowe lub nieporadne wykonywanie pracy kancelaryjnej. I sekretarz KM w Lublinie po *circa* miesiącu pracy sekretarza technicznego, mającego zwłaszcza usprawnić protokołowanie, zakomunikował egzekutywie, że ów się do tego nie nadaje¹¹⁵. W Siedlcach w lutym 1946 r. zwrócono uwagę, że nowy sekretarz techniczny (od 6 stycznia tr.) KP bardzo powoli opanowuje pracę i w dalszym ciągu [sic!] brak jest fachowej siły kancelaryjnej.¹¹⁶ Kłopoty tego komitetu szybko się nie skończyły. Jego I sekretarz w piśmie do KW z marca tr. przyznał, że chociaż sekretarz techniczny komitetu ma dobre chęci, brak mu inicjatywy i dobry byłby dopiero po dokładnym przeszkoleniu. Zapewne na takowe go wysyłano, bo nadawca listu poprosił, aby go poinstruować, jak prowadzić ewidencję i redagować sprawozdania¹¹⁷. Wojewódzka instancja zareagowała inaczej: od następnego miesiąca na stanowisko sekretarza technicznego przysłano inną osobę. We Włodawie na posiedzeniu egzekutywy KP orzeczono, że sekretarka techniczna nie wywiązuje się z obowiązków¹¹⁸. I sekretarz KP w Toma-

¹¹⁰ APL, KW PPR Lublin, sygn. 352: sprawozdanie instruktora personalnego KW Stanisława Palonki z powiatu biłgorajskiego, b.d. [za okres 9 - 19 V 1947], k. 4.

¹¹¹ Tamże, sygn. 428: listy płac pracowników KP PPR w Biłgoraju za V i VI 1947, k. 24, 25.

¹¹² Tamże, sygn. 57: Sprawozdanie instruktora KW PPR w Lublinie A. Żołędowskiego z powiatu kraśnickiego z 20 V 1947, k. 115.

¹¹³ Tamże, sygn. 356: charakterystyka Walentyny Pawlak [Samsoniuk] z wydz. personalnego KW z 13 VIII 1947, k. 49.

¹¹⁴ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 19: protokół z przeprowadzonej w KP w Lubartowie inspekcji przez Marcina Grytę w dn. 30-31 XII 1947, k. 1-3.

¹¹⁵ Tamże, KM PPR, sygn. 5: protokół z zebrania egzekutywy KM z 25 II 1946, k. 40. Nie przeszkodziło to jednak w wystawieniu mu później przez KW opinii osoby o dużej inicjatywie. Por. KW PPR Lublin, sygn. 381: pismo do KW we Wrocławiu z 2 V 1946, k. 6.

¹¹⁶ Tamże, KP PPR Siedlce, sygn. 8: sprawozdanie sytuacyjne KP z okresu 22 I - 4 II 1946, k. 49-50.

¹¹⁷ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo I sekretarza KP PPR w Siedlcach do KW z 9 III 1946, k. 152.

¹¹⁸ Tamże, KP PPR Włodawa, sygn. 7: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 28 V 1946, k. 24.

szowie zwrócił się do KW z prośbą o przeniesienie jej gdzie indziej, uzasadniając to m.in. tym, że słabo pisze na maszynie, nie potrafi dobrze wypełnić sprawozdań kasowych, ma w kasie bałagan, a jej zachowanie bywa według niego nie na miejscu. Konkludował, że nie odpowiada ona nałożonym na nią obowiązkom. Miał na jej miejsce właściwego kandydata (pracownika referatu świadczeń rzeczowych w starostwie, z którym był już „po słowie”)¹¹⁹. Uzyskał tyle, że przeniesiono ją do KP w Siedlcach (gdzie niebawem awansowała na referenta personalnego), a do pracy w Tomaszowie skierowano innego funkcjonariusza. W Zamościu I sekretarz, donosząc o niedomaganiach kancelarii KP wynikających z długotrwałego braku siły technicznej, prosił o pomoc w zatrudnieniu kancelistki spełniającej wymagania, ale mającej męża, pracownika PUBP, którego właśnie przenoszono z Zamościa (poprosił, by zostawić go na miejscu lub skierować do innej pracy w mieście)¹²⁰. Plan ten najpewniej spalił na panewce. Tamże nieco później I sekretarz narzekał na duże zaniedbanie spraw kancelarii KP i maszynistkę, która nie radzi sobie z nawałem pracy, a zaległości w prowadzeniu ewidencji członków partii, porządkowaniu teczek etc. nie ma komu zlikwidować. W związku z tym, jak i z rozrostem liczebnym partii poprosił, aby KW uznał fakt przyjęcia na etat kancelisty – w innym razie zostanie on przyjęty w charakterze instruktora personalnego¹²¹. We wrześniu 1948 r. na zebraniu egzekutywy KP w Łukowie narzekano na pracę odpowiedzialnej za prowadzenie korespondencji maszynistki, przez której pomyłki lub niedopatrzienia pisma często były mylnie „wciągnane” i nie udzielano na nie w terminie odpowiedzi¹²².

W KP niejednokrotnie dawano wyraz przekonaniu, że właściwe rozwiązania personalne w kancelarii pozwolą im lepiej funkcjonować. W Siedlcach I sekretarz E. Wyganowski w marcu 1946 r. zwrócił się z prośbą do KW o dobrą maszynistkę piszącą na maszynie (sic!) i umiejącą prowadzić korespondencję odręczną na podstawie „mających materiałów” (sic!). Dodał zarazem: „Przez postawienie technicznej siły zmożemy wywiązać się z zadania położonego na nas przez partię.” (pisownia jak w oryginale)¹²³. W tym roku szef powiatowej organizacji PPR w Tomaszowie, czyniąc starania o zmianę na stanowisku sekretarza technicznego również zapewniał, że mając odpowiednią siłę na tym stanowisku będzie mógł lepiej wywiązywać się ze swoich zadań¹²⁴. W Białej Podlaskiej w 1947 r. egzekutywa dyskutowała nad „uleczeniem” złych warunków pracy w KP, dochodząc do wniosku o konieczności zmiany personalnej w sekretariacie technicznym¹²⁵. W Puławach KP zaangażował się w pomoc w przeniesieniu dotąd pracującej w tamtejszym starostwie powiatowym członkini partii do komitetu, uzasadniając to (poniżej oryginalna pisownię) w

¹¹⁹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo I sekretarza KP PPR w Tomaszowie do KW z 7 IX 1946, k. 166.

¹²⁰ Tamże, sygn. 384: pismo I sekretarza KP PPR w Zamościu do KW z 6 X 1947, k. 327.

¹²¹ Por. tamże, sygn. 384: pismo I sekretarza KP PPR w Zamościu do KW z 11 XI 1947, k. 330; APL, KP PPR Zamość, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 11 XI 1947, k. 71-72.

¹²² Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 17 IX 1948, k. 106-108.

¹²³ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo I sekretarza KP PPR w Siedlcach do KW z 9 III 1946, k. 152.

¹²⁴ Tamże, pismo I sekretarza KP PPR w Tomaszowie do KW z 7 IX 1946, k. 166.

¹²⁵ APL, KP PPR Biała Podlaska, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 6 X 1947, k. 37v.

piśmie do wydziału personalnego KW następująco: „Jej zdolności w zupełności odpowiadają naszym wymaganiom, bez której to osoby nie możemy podolać jednym pracownikiem biurowym wymaganiom Komitetu [Wojewódzkiego]”¹²⁶. W Hrubieszowie na plenum KP we wrześniu 1948 r. w ramach samokrytyki stwierdzono, że „za daleko zaszli w robotę papierkową”, tym samym tracąc zainteresowanie realnym funkcjonowaniem urzędów. Postulowano znalezienie ludzi do pracy biurowej w KP, tak aby jego członkowie mogli zacząć praktycznie realizować kontrolę w lokalnych instytucjach¹²⁷.

Wpływ na obsadę kancelarii miał instruktor personalny KP lub zastępujący go funkcjonariusz, co widać na przykładzie KP w Tomaszowie. W ankiecie sprawozdawczej za marzec 1946 r. I sekretarz w imieniu wydziału personalnego stwierdził, że instruktor organizacyjny Michał Szykuła raczej nadawałby się do kancelarii na personalnego [sic!], zaś sekretarz techniczny Józef Wywrocki odwrotnie – powinien pracować tylko w terenie, a nie, jak dotychczas, w kancelarii¹²⁸. Charakterystyka ta najwyraźniej zbiegła się z decyzjami podejmowanymi w tym samym czasie w KW. Wojewódzka instancja poinformowała KP, że J. Wywrocki, uczestniczący właśnie w kursie propagandystów w Lublinie okazał się dobrym mówcą i propagandystą i obejmie funkcję instruktora propagandy. Jego dotychczasowe obowiązki przejmie wysłana na jego miejsce towarzyszką¹²⁹. Realizacja tych wytycznych nieocześnie przeciągnęła w czasie. W Tomaszowie na miejsce dotychczasowego sekretarza technicznego dosyć szybko pojawiła się (zresztą ponownie ta sama) sekretarka. Natomiast dopiero w maju 1946 r., zgodnie z wcześniejszymi supozycjami, M. Szykuła został referentem personalnym, a J. Wywrocki instruktorem¹³⁰.

Pozycję, a zwłaszcza warunki pracy personelu technicznego określały też ich wynagrodzenia oraz przyznawane urlopy. Do końca 1944 r. sprawa pensji funkcjonariuszy partyjnych w KP nie była raczej jednolicie rozstrzygnięta. W Siedlcach na posiedzeniu KP uznano potrzebę wypłacenia uposażenia protokolantowi, ponieważ cały swój czas poświęcał on dla potrzeb partii¹³¹. O ile np. dla KP w Chełmie można znaleźć informacje o ich zarobkach¹³², o tyle KP w Biłgoraju za rok 1944 r. wykazywał tylko wydatki rzeczowe¹³³ – jednak już miesiąc później się to zmieniło¹³⁴. W KP w Lubartowie na początku 1945 r. pracowała sekretarka, której od kilku

¹²⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 385: pismo z KP PPR w Puławach do wydz. personalnego KW z 12 II 1948, k. 168.

¹²⁷ Tamże, KP PPR Hrubieszów, sygn. 3: protokół z posiedzenia KP z 18 IX 1948, k. 56-57.

¹²⁸ Tamże, KP PPR Tomaszów, sygn. 78: ankieta sprawozdawcza wydz. personalnego KP za III [1946], k. 7.

¹²⁹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo z KW do KP PPR w Tomaszowie z 16 III 1946, k. 161.

¹³⁰ Tamże, sygn. 440: listy płac pracowników KP PPR w Tomaszowie za III i V 1946, k. 8-10.

¹³¹ APW/M, KP PPR Siedlce, sygn. 2: protokół z posiedzenia KP z 28 VIII 1944, k. 9

¹³² APL, KP PPR Chełm, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 16 XI 1944, k. 7-8.

¹³³ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 407: sprawozdanie kasowe I sekretarza KP PPR w Biłgoraju [Stanisława Kasprzyka] za rok 1944 z 30 XII 1944, k. 2.

¹³⁴ Tamże, sygn. 408: miesięczny preliminarz budżetowy KP w Biłgoraju – opłata personelu z 2 I 1945, k. 1. Wśród członków 7-osobowego personelu KP figurują sekretarz „odpowiedzialny” (techniczny) i maszynista.

miesiący nie wypłacano pensji¹³⁵. W tym czasie nawet wysoko postawieni funkcjonariusze wojewódzkiego aparatu do stycznia tr. włącznie nie otrzymywali całości przewidzianych dla nich uposażeń¹³⁶. Możliwe, że – tak jak bywało wówczas na innym terenie – jedyną formą wynagradzania personelu było oferowanie mu żywienia w partyjnej stołówce¹³⁷. Za tezę tą przemawia np. sprawozdanie kasowe KP w Krasnymstawie z końca 1944 r., wykazujące tylko wydatki rzeczowe, w tym artykuły spożywcze¹³⁸. Jakkolwiek niebawem sprawę tą unormowano, zarobki w terenowym aparacie partyjnym, co można wyczytać choćby ze sprawozdania KM w Lublinie, były niższe – a tym samym i praca w nim dla wielu mniej interesująca – od pensji wypłacanych w instytucjach czy przedsiębiorstwach¹³⁹, choć nie była to żelazna reguła¹⁴⁰. Niewiele płacono nawet pracownikom biurowym KC¹⁴¹. Kwestii wysokości zarobków szczegółowo nie omawiam, niżej prezentuję je tylko w sumarycznej postaci tabeli ukazującej relacje płac personelu biurowego do najbardziej mu pokrewnych charakterem pracy referentów personalnych oraz ich zwierzchników w powiatowej organizacji partyjnej.

Tabela nr 2: Zarobki (bez potrąceń) personelu biurowego i niektórych pracowników politycznych KP w województwie lubelskim w wybranych okresach.

	Sekretarz techniczny/ kierownik kancelarii/ sekretarka-maszynistka	Maszynistka, kancelistka/ pomoc biurowa/ kartotekarz	Kadrowiec/ Instruktor (referent) personalny	I sekretarz
XI 1944 ¹⁴²	500	300	-	1000
1 poł. 1945	500-1000	300-600	1200	1500-2000

¹³⁵ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 57: protokół z sesji wójtów powiatu lubartowskiego z 18 I 1945, k. 1-2.

¹³⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 407: lista wyrównania poborów personelu pracującego KW PPR w Lublinie, b.d. [XII 1944/I 1945], k. 3.

¹³⁷ Por. K. Witaszewski, *W Komitecie Centralnym w Lublinie i w Warszawie*, [w:] *Takie były początki*, pod red. W. Góry, H. Kamińskiej i J. Paszty, Warszawa 1965, s. 100.

¹³⁸ APL, KW PPR Lublin, sygn. 408: sprawozdanie kasowe (wyciąg) KP w Krasnymstawie za X z 11 XI 1944, k. 12. Wykazano tu m.in. wydatki za obiady, mleczarni za masło, za chleb i mięso dla stołówki,

¹³⁹ Tamże, KM PPR, sygn. 19: sprawozdanie KM, b.d. [ok. XI/XII 1945], k. 1-3. Trudności kadrowe KM tłumaczono tym, że aktywiści zatrudnieni poza aparatem PPR zarabiali o 200-300% więcej niż jego funkcjonariusze.

¹⁴⁰ Dowodzi tego odmowa przyjęcia posady kierownika referatu personalnego w lubelskiej Fabryce Drożdży przez H. Pawluk (zwolnioną ze stanowiska sekretarki KP w Białej Podlaskiej) właśnie ze względu na zbyt niskie proponowane pobory (w granicach 8-10 tys. zł). Zob. APL, KW PPR Lublin, sygn. 392: pismo z wydz. personalnego Państwowego Zjednoczenia Przemysłu Drożdżarskiego w Warszawie do KW w Lublinie z 6 XI 1947, k. 178.

¹⁴¹ Zob. W. Horst, *Kancelarie i archiwa Centralnego Komitetu Wykonawczego Polskiej Partii Socjalistycznej, Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej i Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (1944-1980)*, Warszawa 2006, s. 98.

VIII 1945	1000	500-600	1000-1200	2000
I 1946	900-1200	700-900	2000	2500
VII 1946	1500	900-1500	3500	4500
I 1947	2500	1250-2500	5500	6500
V 1947	7000	6000	8000-10000	11000
III 1948	10000	11000 ¹⁴³	12000-15000	15000-16000, 20000
IX 1948	10000	11000	12000-15000	15000-16000, 20000

Innym istotnym aspektem pracy personelu kancelaryjnego była sprawa urlopów. O tym, że urlop przysługiwał każdemu etatowemu funkcjonariuszowi po przepracowaniu w aparacie partyjnym minimum 10 miesięcy przypomniał KP latem 1946 r. wydział personalny KW¹⁴⁴. W praktyce z urlopami bywało ciężko, co pokazuje przykład maszynistki KP w Lubartowie, starającej się o urlop macierzyński. Wydział personalny KW upomniął jej pracodawcę, że stałym pracownikom należy się przewidziany przepisami płatny urlop i nakazał zainteresowanej wypłacać należność z miesięcznego salda KP. Jednak KP, który w międzyczasie (grudzień 1947 r.) przyjął już na to stanowisko inną osobę, próbował się przed tym bronić argumentując, że budżet KP przecież nie przewiduje pensji dla dwóch sekretarzy technicznych równocześnie, a wypłacanie tamtej należności musiałyby się odbyć kosztem uszczuplenia poborów innych pracowników¹⁴⁵. Wszakże to, jaki obrót przybierały podobne sprawy zależało od podejścia konkretnych ludzi, bo np. sekretarka-maszynistka z zamojskiego KP w 1948 r. otrzymała chyba bez problemów podobny płatny 4-miesięczny urlop (choć nie mam pewności, czy powróciła potem na dawne stanowisko), tyle że KP musiał wystąpić do KW o dodatkową kwotę¹⁴⁶.

Ważnym aspektem funkcjonowania personelu kancelaryjnego KP były możliwości rozwoju karier jego reprezentantów. Zaznaczam, że datę graniczną dla odnośnych uwag stanowi grudzień 1948 r. Bodaj największą karierę z tego grona zrobił Kalistrat Głań, który ze stanowiska sekretarza technicznego KP w Lublinie od 1 sierpnia 1945 r. przeszedł do KW jako kierownik kancelarii ogólnej, kumulując z czasem funkcje szefa tejże kancelarii, kierownika wydziału ogólnego (od

¹⁴² Dane z KP w Chełmie.

¹⁴³ Kartotekarz występował tylko w KM w Lublinie.

¹⁴⁴ APL, KW PPR Lublin, sygn. 382: pismo z KW do wszystkich KP PPR w województwie lubelskim z 10 VII 1946, k. 214.

¹⁴⁵ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 22: pismo z wydz. personalnego KW do KP w Lubartowie z 3 II 1948 i odpowiedź KP z 17 III 1948, k. 22, 73.

¹⁴⁶ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 48: pismo od II sekretarza KP PPR w Zamościu z 5 VII 1948, k. 64.

października 1945 r.) i (od lipca 1946 r.) kasjera. Wpisywano go na listy pracowników politycznych KW¹⁴⁷. Kariery w aparacie PPR porobili też ci, którzy kancelarią zajmowali się w pierwszym roku działalności partii. Wiązało się to zapewne z ich dłuższym stażem oraz upływem czasu, zazwyczaj nieodzownym przy awansach. W Chełmie, po bez mała dwóch miesiącach sprawowania funkcji technika Władysław Kowalczyk został we wrześniu 1944 r. III sekretarzem (miał odpowiadać za dział kadr, a w jego obrębie za ich „przydział”)¹⁴⁸. Nawiasem mówiąc ów funkcjonariusz deklarował się jako bardzo zdyscyplinowany członek partii¹⁴⁹. Taka postawa stanowiła zapewne przepustkę do dalszych awansów. Także w Chełmie będący na przełomie 1944/1945 r. sekretarzem technicznym Walenty Paradowski w lutym 1945 r. na 5 miesięcy objął funkcję I sekretarza KP; później (od października 1945 r. do kwietnia 1946 r.) w KW pełnił funkcję instruktora wydziału organizacyjnego. W Radzynie Wacław Rożen będący w okresie styczeń-marzec 1945 r. sekretarzem technicznym, wiosną tego roku był już II sekretarzem KP¹⁵⁰. W Biłgoraju pełniący tę samą funkcję w pierwszej połowie 1945 r. Edward Pintał został latem tr. przesunięty na etat instruktora; po kilku miesiącach (nie później niż od października tr.) wrócił na poprzednie stanowisko. Były sekretarz techniczny w tym samym KP (druga połowa 1945 r.) Tadeusz Staroniewski został tam z czasem instruktorem¹⁵¹. W Krasnymstawie sprawujący tę funkcję Czesław Wójtowicz od końca 1945 r. występował jako instruktor propagandy, a w styczniu 1946 r. jako kolporter. Stefania Umińska instruktorka KP w Kraśniku (1945 r. - 1946 r.), a następnie kolporter (do września 1946 r.) wcześniej, w 2 połowie 1945 r., była maszynistką KP w Tomaszowie. W KP w Puławach dotychczasowa (co najmniej od połowy 1945 r.) kancelistka Zofia Mańko w październiku 1946 r. została instruktorem powiatowym, a w lutym 1947 r. instruktorem kobiecym¹⁵². Będący od początku 1945 r. maszynistą KP w Biłgoraju Zbigniew Sulimierski w sierpniu tego roku był już członkiem komitetu miejskiego¹⁵³. W KM w Hrubieszowie biuralistka Joanna Czubówna w maju 1945 r. została zastępcą jego sekretarza (później przeszła do KP na stanowisko zajmowane poprzednio w KM). Podobnie ex-sekretarka KP w Lubartowie Longina Smaga została sekretarzem KM (ok. sierpnia 1945 r.). Tam też inny kancelista KP (październik - listopad 1946 r.) Stanisław Gdula objął w listopadzie 1946 r. identyczne stanowisko.

¹⁴⁷ Tamże, sygn. 354: lista pracowników politycznych KW PPR w Lublinie, b.d. [12 XI 1947], k. 26.

¹⁴⁸ Tamże, KP PPR Chełm, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 24 IX (sporządzony 27 IX) 1944, k. 1-2.

¹⁴⁹ Na posiedzeniu egzekutywy w 1944 r. wygłosił deklarację: „Członek partii nigdy nie rządzi sam sobą i gdzie mnie partia postawi, tam będę pracował.” Tamże, protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 16 XI 1944, k. 7-8.

¹⁵⁰ Tamże, KP PPR Radzyń, sygn. 17: sprawozdanie KP za okres 1 - 20 I 1945, k. 2; sprawozdanie KP, b.d. [1945], k. 9-13.

¹⁵¹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 354: wykaz pracowników KP PPR w Biłgoraju za I z 9 I 1948, k. 19.

¹⁵² Tamże, sygn. 437: lista płacy pracowników KP PPR w Puławach za II 1947, k. 22.

¹⁵³ Por. tamże, KW PPR Lublin, sygn. 428: lista płac funkcjonariuszy KP PPR w Biłgoraju za VII 1945, k. 1; KP PPR Biłgoraj, sygn. 4 i 16: (odpowiednio) protokół z zebrania egzekutywy KP z 11 I 1945, k. 4-5 oraz protokół z walnego zjazdu delegatów PPR z powiatu biłgorajskiego z 12 VIII 1945, k. 2-3. Możliwe, że w VIII 1945 kumulował na obie te funkcje.

Najczęściej obserwowanym kierunkiem awansu personelu kancelaryjnego w KP było obejmowanie stanowiska referenta personalnego. W KP w Kraśniku sekretarz techniczny (kwiecień 1945 r. - kwiecień 1946 r.) Stanisław Szczepański objął tę funkcję w połowie 1946 r. na *circa* dwa lata. W Krasnymstawie sekretarka-maszynistka (od czerwca 1947 r.) Bronisława Harasimówna nie później, niż od grudnia tr. także zajmowała ów etat. W Chełmie Zofia Kozińska, będąca do listopada 1945 r. sekretarką techniczną, od następnego miesiąca aż do 1948 r. pracowała jako referent personalny KP¹⁵⁴. W Biłgoraju sekretarz techniczny Tadeusz Staroniewski (do końca 1945 r.) w 1946 r. awansował na personalnego. We Włodawie Marcina Jaworskiego także będącego (od końca 1947 r.) sekretarzem technicznym w początkach 1948 r. przesunięto na ww. stanowisko. W Tomaszowie Michał Szykuła, który na przełomie 1945/1946 r. zaczynał jako sekretarz techniczny, a następnie był instruktorem personalnym, w drugiej połowie 1948 r. doszedł do funkcji II sekretarza.

Notabene nie tylko kancelaryjni pracownicy manipulacyjni sięgali po funkcje polityczne. Np. w KP w Puławach będący przez co najmniej półtorej roku kasjerem (określano go też jako skarbnika i sekretarza technicznego kasy) Bolesław Mańko w listopadzie 1946 r. został instruktorem, a w styczniu 1947 personalnym¹⁵⁵. Nie przestał jednak zajmować się kasą. Z drugiej strony do stanowisk biurowych awansowali niekiedy pracownicy obsługi. Pracownik KP w Chełmie, w lecie 1946 r. występujący jako jego wartownik, w grudniu tego roku objawił się tam na krótko jako sekretarz-maszynista¹⁵⁶. Podobnie we Włodawie pracownica KP będąca od lipca do listopada 1946 r. sprzątaczką, a następnie kucharką, w grudniu 1946 r. została do stycznia 1947 r. maszynistką. Zdjęta z tej funkcji, niebawem (czerwiec tr.) powróciła na stanowisko sprzątaczk¹⁵⁷.

W aparacie PPR oczywiście możliwe były nie tylko awanse, ale także ruch w drugą stronę, w tym mające znamiona degradacji przesunięcia pracowników politycznych na etaty techniczne. Często była to sytuacja krótkotrwała. W Biłgoraju dotychczasowy instruktor Bronisław Gallant przez wrzesień 1945 r. sprawował funkcję sekretarza technicznego, podobnie instruktor Władysław Kucharczyk w Tomaszowie był w grudniu tego roku kancelistą. W Kraśniku sekretarz techniczny awansujący w grudniu 1945 r. na stanowisko referenta personalnego po miesiącu został z niego zdjęty (lub nie zatwierdzony przez KW) i wrócił na pół roku na dotychczasową posadę. Dopiero w lipcu 1946 r. został personalnym i był nim do lata 1948 r. Podobnie w Krasnymstawie personalną przeniesiono na kilka miesięcy na etat sekretarki-maszynistki (lipiec - listopad 1946 r.), jej funkcję powierzając komu innemu. W grudniu 1946 r. na co najmniej pół roku (do czerwca 1947 r.) powróciła

¹⁵⁴ Por. tamże, sygn. 429: listy wypłat pracowników KP PPR w Chełmie za XI i XII 1945 oraz XI 1948, k. 4, 5, 42; tamże, KP PPR Chełm, sygn. 20: pismo z KP do KW z 1 IV 1948, k. 5.

¹⁵⁵ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 437: lista płacy pracowników KP PPR w Puławach za XI 46, za I oraz za II 1947, k. 19, 21, 22.

¹⁵⁶ Tamże, sygn. 429: lista wypłat pracownikom KP PPR w Chełmie odpowiednio za VII oraz XII 1946, k. 12 i 17.

¹⁵⁷ Tamże, sygn. 441: lista płacy pracowników KP we Włodawie odpowiednio na XII 46 i I oraz VI 1947, k. 20, 21, 26.

na poprzednie stanowisko¹⁵⁸. Analogiczne przesunięcie przydarzyło się byłej sekretarce technicznej KP w Białej Podlaskiej, która po kilku miesiącach (kwiecień - czerwiec 1946 r.) sprawowania funkcji referentki personalnej w lipcu 1946 r. powróciła na opuszczony etat¹⁵⁹. Od następnego miesiąca zaangażowano inną sekretarkę, a stanowiska personalnego nie obsadzono. W Kraśniku instruktorka kolportażu Helena Targosówna została przesunięta na etat maszynistki (grudzień 1946 r.), na którym pozostała do końca istnienia PPR. W Siedlcach kolporter Stanisław Gochnio został w marcu 1947 r. sekretarzem technicznym. Tego rodzaju ruchy kadrowe w 1947 r. wiązały się z przeprowadzaną reorganizacją i redukcją etatów. W związku z pismem KC z 2 kwietnia 1947 r. KW sporządził dla KP i KM wykaz etatów, przewidujący redukcję pracowników poszczególnych komitetów (towarzyszyła temu nowa tabela płac od 2 maja tr.)¹⁶⁰. Całej skali całego tego zagadnienia nie badałem, koncentrując się na interesującej mnie grupie. Zmiana objęła m.in. instruktorkę organizacyjną KP w Tomaszowie Marię Pankiewicz (wrzesień 1946 r. - kwiecień 1947 r.) w maju 1947 r. przeniesioną na etat maszynistki, na którym pozostała do marca 1948 r.¹⁶¹ Podobnie funkcjonariuszka KP w Siedlcach Leokadia Józwiak, która po miesiącu pracy w charakterze sekretarki technicznej w listopadzie 1946 r. osiągnęła stanowisko instruktora personalnego, od czerwca 1947 r. została przeniesiona na etat maszynistki. W sierpniu tr. w KP w Chełmie przeniesiono (czasowo) personalną Zofię Kosińską na ten sam etat¹⁶². Owe ruchy kadrowe miały też inne, niż redukcja etatów (czyli oszczędności), uzasadnienie. Bywały powodowane zaangażowaniem do pracy bardziej doświadczonych czy lepiej rokujących „towarzyszy” („towarzyszek”), a z drugiej strony stwarzaniem nie radzącym sobie za dobrze funkcjonariuszom możliwości podszkolenia się na mniej odpowiedzialnych i wymagających stanowiskach. Czasem mogło być też rezultatem postawienia im określonych zarzutów (np. złamania etyki czy dyscypliny partyjnej).

Przejawy mobilności członków personelu kancelaryjnego były widoczne także w innym, aniżeli awanse i degradacje, wymiarze. Odbywała się również wymiana reprezentantów tej grupy „w poziomie” – na tych samych albo podobnych stanowiskach między poszczególnymi powiatami województwa. Przechodzenie do aparatu KW, choć obserwowalne, było rzadsze¹⁶³, natomiast zupełnie incyden-

¹⁵⁸ Tamże, sygn. 432: listy płac pracowników KP PPR w Krasnymstawie z lat 1946-1947, k. 16, 20, 21, 30.

¹⁵⁹ Tamże, sygn. 427: listy płac pracowników KP PPR w Białej Podlaskiej za IV, VI i VII 1946, k. 11, 14, 15.

¹⁶⁰ APL, KW PPR Lublin, sygn. 365: pismo z KC z 5 IV 1947, k. 45; tamże, KP PPR Włodawa, sygn. 16: okólnik KW z 18 IV 1947 [L.dz.] 438/47, k. 60. Notabene KP zobowiązano do stworzenia *ad hoc* komisji złożonej z II sekretarza i instruktora personalnego, która miała zadbać o kierowanie zwalnianych do aparatu administracyjnego, gospodarczego etc. Za redukcję odpowiedzialni byli I sekretarze.

¹⁶¹ Por. tamże, KW PPR Lublin, sygn. 440: listy płac pracowników KP w Tomaszowie z lat 1946-1948, k. 14, 22, 24 oraz tamże, sygn. 131: pismo II sekretarza KW do KP w Tomaszowie z 30 IX 1946, k. 6.

¹⁶² APL, KP PPR Chełm, sygn. 64: ankieta sprawozdawcza wydz. personalnego KP za VIII 1947, k. 60.

¹⁶³ Np. pracujący jesienią 1944 r. w KP we Włodawie Jan Nechalin od I 1945 r. był maszynistą w KW, ex-sekretarz techniczny (1945 r.), a potem skarbnik (1945 r. - 1946 r.) KP w Siedlcach Dymitr Woronow w III 1947 r. został tam zastępcą kierownika wydz. rolnego, maszynistka KP w Krasnymstawie Ma-

talne było zjawisko przechodzenia kancelistów z KW do aparatu powiatowego¹⁶⁴. Mobilność kancelistów ilustrują poniższe indywidualne przykłady. Biuralistka KP w Lublinie Emilia Klimczuk została sekretarką techniczną (lipiec - wrzesień 1945 r.) KP we Włodawie. Genowefa Kudrejówna w drugiej połowie 1945 r. (lipiec-grudzień) była sekretarką w Lubartowie, zaś od lutego następnego roku przeniosła się do Krasnegostawu, najpierw jako pracownica biurowa, a następnie (od marca) jako referent personalny. Stefania Puckówna w KP Lubartów od stycznia do lipca 1946 r. była sekretarką-maszynistką i kasjerem, a w drugiej połowie (sierpień-październik) tr. sekretarką KP w Lublinie. Helena Pawlukówna w pierwszej połowie tr. pracowała jako pracownica biurowa w KP w Krasnymstawie, w czerwcu na krótko objęła stanowisko kartotekarza (pomocnika instruktora personalnego) w KM w Lublinie¹⁶⁵, zaś od sierpnia 1946 r. do października 1947 r. była sekretarką KP w Białej Podlaskiej. Kartotekarz KM w Lublinie Józefa Dziecioł (1946-1947) w drugiej połowie 1947 r. objęła funkcję maszynistki w KP w Lubartowie. Feliksa Michałek w styczniu - maju 1948 r. była pomocą biurową w KP w Krasnymstawie¹⁶⁶, a od czerwca tr. pracowała jako sekretarka-maszynistka w KP w Lublinie. Ksawera Wicijowska do początku 1946 r. była sekretarką techniczną i maszynistką w KP w Tomaszowie, a po krótkim epizodzie pracy poza aparatem¹⁶⁷ od września 1946 r. do wiosny 1948 r. pracowała w KP w Hrubieszowie jako sekretarka-maszynistka. Stamtąd w maju 1948 r. zwolniła ją egzekutywa KP uznawszy, że z pracy kancelaryjnej się nie wywiązywała¹⁶⁸. Nawiasem mówiąc, po jej odejściu w ciągu kilku miesięcy (od maja do września) na tym stanowisku zmieniło się aż trzech pracowników zapewne nie radzących sobie w tej roli; w październiku 1948 r. objęła je Maria Zającówna, która pozostała na nim dłużej. Sekretarka techniczna w Zamościu Maria Czerniło po 10 miesiącach pracy została w lipcu 1947 r. zwolniona przez egzekutywę KP. Po jej odejściu funkcję tę piastowały przynajmniej 3 osoby, chyba bez powodzenia, bo nie później, niż od listopada 1947 r. i przez kolejne miesiące (do lata) 1948 r. znowu ona zajmowała to stanowisko¹⁶⁹. W Białej Podlaskiej z końcem 1947 r. sekretarką

ria Wizeruk (1944-1945) pracowała następnie (II 1945 r. - V 1947 r.) jako sekretarka-maszynistka wydz. ogólnego KW; maszynistka KP w Tomaszowie Helena Ratynówna (IX - X 1945 r.) w okresie XI 1945 r. - II 1947 r. pracowała tam jako maszynistka, a następnie bibliotekarka w wydz. propagandy. Tadeusz Staroniewski, sekretarz techniczny, a potem personalny KP w Biłgoraju (1945 r. - 1948 r.) w X 1948 r. przeszedł do KW na etat instruktora sprawozdawczego wydz. organizacyjnego.

¹⁶⁴ Natrafiałem tylko na jeden taki przypadek: będąca biuralistką KW Anna Zielonka (IV - V 1945 r.) w VIII 1945 r. została referentką personalną KP w Lublinie. Trudno tu mówić o „degradacji”, skoro dzięki temu transferowi zyskała nie tylko wyższe stanowisko, ale i uposażenie (o połowę). Por. APL, KW PPR Lublin, sygn. 425: listy plac pracowników KW za IV i V 1945, k. 8, 11 oraz sygn. 433: lista plac pracowników KP w Lublinie na VIII 1945, k. 2.

¹⁶⁵ Tamże, sygn. 382: pismo z KW do KM PPR w Lublinie z 13 VI 1946, k. 103.

¹⁶⁶ Tamże, sygn. 385: wykaz pracowników KP PPR w Krasnymstawie z 9 I 1948, k. 70; tamże, sygn. 433: wykaz pracowników KP PPR w Lublinie za VI 1948, k. 54.

¹⁶⁷ W 1946 r. pracowała przez jakiś czas w Lublinie w restauracji Hotelu Europa. Zob. tamże, sygn. 400: zapis w ewidencji członków PPR dot. K. Wicijowskiej, poz. 2400, k. 120.

¹⁶⁸ Tamże, KP PPR Hrubieszów, sygn. 6: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 25 V 1948, k. 22-23.

¹⁶⁹ Tamże, KP PPR Zamość, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 19 VII 1947, k. 28-30; KW PPR Lublin, sygn. 384: pismo z KP PPR w Zamościu do KW z 11 XI 1947, k. 330; tamże, sygn. 442:

na krótko została Irena Gradus, uprzednio maszynistka KM w Siedlcach. Celinę Czepielową, w drugiej połowie 1947 r. pracującą jako sekretarka techniczna w KP w Puławach, w kwietniu 1948 r. zatrudniono w tym samym charakterze w KP w Tomaszowie¹⁷⁰. Fakty te, choć nie incydentalne, nie stanowiły reguły. W porównaniu z pracownikami politycznymi, znacznie częściej przesuwanymi z jednego do drugiego komitetu (nie tylko w obrębie województwa lubelskiego), personel kancelaryjny jawi się mimo wszystko jako bardziej „osiadły”. Nie oznacza to, że poszczególni biuraliści utrzymywali się przez dłuższy czas na tym samym stanowisku. Większość spośród nich przepracowała w danym KP zaledwie kilka miesięcy. Zidentyfikowałem tylko dziesięcioro tych, którzy na jednym stanowisku pozostawali przynajmniej rok. Dwa lata lub bez mała tyle wytrzymały na posadach Janina Lis (Koter) z Puław, Ksawera Wicijowska z Hrubieszowa, Helena Targosówna z Kraśnika i Maria Wojtaszek z Łukowa. Rekordzistkami były Leokadia Józwiak z KP w Siedlcach, która jako sekretarka (z przerwą na wykonywanie pracy referentki personalnej) przepracowała co najmniej 28 miesięcy oraz Sabina Borys, maszynistka z Radzyna o przeszło 2,5-letnim stażu pracy¹⁷¹.

Pewna część personelu kancelaryjnego z woli własnej lub kierownictwa partii odeszła z aparatu PPR. Do bodaj najbardziej „popularnych” kierunków, jakie obierano, należało wojsko i organy bezpieczeństwa publicznego oraz inne służby mundurowe. Technik KP w Siedlcach Stanisław Brodzik (1944 r.) został naczelnikiem tamtejszego więzienia. Pierwszy sekretarz techniczny KP w Kraśniku, uczestniczący też w przeprowadzaniu reformy rolnej, został skierowany do wojska. Było to spowodowane tym, że nie wywiązywał się z nałożonych obowiązków, a ponadto miał być materialistą z manią wyższości¹⁷². Tam też wysłano funkcjonariusza będącego w okresie kwiecień - październik 1945 r. (z przerwą) sekretarzem technicznym i maszynistą KP w Krasnymstawie¹⁷³. Inny członek partii w późniejszym okresie pełniący tam analogiczną funkcję sam starał się o pracę prawdopodobnie w miejscowym PUBP (w WUBP miesiącami odwlekało jego zaangażowanie)¹⁷⁴. Kancelistkę działu organizacyjnego i maszynistkę KP w Siedlcach (1944-1945) Alicję Prokopiak w 1945 r. zaangażowano w siedleckim PUBP najpierw jako maszynistkę, a potem jako sekretarza urzędu¹⁷⁵. Maszynistka KP we Włodawie Helena Wysok, po tym, jak na własną prośbę zwolniła się z pracy w tym komitecie, została skierowana do pracy w WUBP¹⁷⁶. Do PUBP w Lubartowie kwietniu 1948 r. trafiła w

lista uposażeń etatowych pracowników KP PPR w Zamościu na dz. 1 III z 26 II 1948, k. 33.

¹⁷⁰ Tamże, sygn. 352: sprawozdanie instruktora personalnego KW Stanisława Palonki z powiatu puławskiego za okres 30 IX - 3 X 1947, k. 10; .

¹⁷¹ Najprawdopodobniej S. Borys (Borysówna) jest identyczna z kolejną (?) maszynistką KP Sabina Krysową (nazwisko po mężu?). W takim wypadku jej staż jako maszynistki KP w Radzynie należałoby wydłużyć o dalsze pół roku.

¹⁷² APL, KW PPR Lublin, sygn. 360: charakterystyka Stefana Kota autorstwa instruktora personalnego KP PPR w Kraśniku z 8 IX 1947, k. 242.

¹⁷³ Tamże, zaświadczenie wydz. personalnego KW nt. Henryka Szewczuka z 10 I 1946, k. 24.

¹⁷⁴ Tamże, sygn. 384: pismo I sekretarza KP PPR w Krasnymstawie do KW z 26 IX 1947, k. 95.

¹⁷⁵ OBUiAD IPN Lublin, KW MO/WUSW Siedlce, sygn. IPN Lu-62/283: karta ewidencyjna współpracownika MBP A. Prokopiak, k. nlb.

¹⁷⁶ APL, KW PPR Lublin, sygn. 383: skierowanie z KP PPR we Włodawie do wydz. personalnego

końcu była maszynistka tamtejszego KP, której utrudniano skorzystanie z urlopu macierzyńskiego. Będący krótko (w ciągu września 1945 r.) sekretarzem technicznym KP w Biłgoraju jego członek Bronisław Gallant objął tam nawet stanowisko kierownika urzędu (styczeń 1947 r. - październik 1948 r.)¹⁷⁷. Dawna maszynistka KP w Lubartowie (1945 r.) Janina Staropiętka trafiła w 1947 r. do KBW¹⁷⁸. Przedstawiciele personelu kancelaryjnego PPR ponadto zasilali administrację samorządową (np. w 1945 r. ex-sekretarz techniczny KP w Siedlcach Dymitr Woronow objął funkcję członka zarządu miejskiego i jeszcze w tym samym roku został tam komisarzem ziemskim) i rządową (np. były sekretarz techniczny z Biłgoraja Zbigniew Sulimierski później pracował jako kierownik wydziału organizacyjno-terenowego Wojewódzkiego Urzędu Informacji i Propagandy, a ex-technik KP w Lubartowie Stefan Wójtowicz został naczelnikiem wydziału społeczno-politycznego Urzędu Wojewódzkiego). Ale, szczególnie jeśli chodzi o mających pracować w charakterze biuralistów, musiało to, jak przypuszczam, dotyczyć tylko najlepiej wykwalifikowanych spośród nich. Stawiane im wymagania były mimo wszystko niskie w porównaniu z formalnymi wymogami, jakie musiał spełniać ówczesny personel kancelaryjny np. urzędów samorządu terytorialnego. Przykładowo w 1948 r. w Chełmie sekretarz zarządu miejskiego powinien był legitymować się wykształceniem licealnym i 3-letnią praktyką w samorządzie, kancelista winien posiadać wykształcenie gimnazjalne i 3-letnią praktykę w samorządzie, a maszynistka wykształcenie gimnazjalne i 3-letnią praktykę biurową¹⁷⁹. Jeśli zestawić to z posiadanym przez partyjnych biuralistów wykształceniem (tabela nr 1), widać, że ich przepływ z KP do urzędów nie mógł być zbyt dynamiczny. Jakkolwiek wpływy polityczne PPR były wystarczające do obchodzenia podobnych barier i usadawiania jej członków w różnych instytucjach, to jednak wątpliwe, aby ci z nich, którzy mieliby objąć posady urzędników fachowych poradzili sobie z nakładanymi na nich obowiązkami. Znacznie częściej przyjmowały ich powiatowe struktury Związku Samopomocy Chłopskiej, czego dowodzą przypadki Zofii Skup, która trafiła (styczeń 1945 r.) do jej siedleckiego zarządu po skończeniu „misji” sekretarki pełnomocnika ds. reformy rolnej (notabene wraz z nim samym), Zenobii Kaniewskiej – dawniej sekretarki technicznej KP w Łukowie¹⁸⁰ i Ksawery Wicijowskiej, którą przeniesiono tam z KP w Hrubieszowie¹⁸¹. Zdarzały się „transfery” w drugą stronę, np. w Białej Podlaskiej w październiku 1947 r. zaangażowano jako sekretarkę Reginę Kuc, przeniesioną

KW z 10 VII 1947, k. 198 (*vide* ręczna adnotacja na piśmie); sygn. 359: pismo z wydz. personalnego KW do wydz. personalnego WUBP (skierowanie H. Wysok do pracy) z 11 VII 1947, k. 167.

¹⁷⁷ Zob. *Twarze lubelskiej bezpieki*, Lublin 2007, s. 45.

¹⁷⁸ APL, KW PPR Lublin, sygn. 397: wpis w dzienniku korespondencyjnym wydz. personalnego z 4 X 1947, poz. 1157, k. 88-89.

¹⁷⁹ APL, Oddział w Chełmie, Akta miasta Chełm, sygn. 1477: protokół z posiedzenia MRN w Chełmie nr 7/39 z 11 VIII 1948 (zawierający *Statut stanowisk służbowych dla pracowników Zarządu Miejskiego*, zob. § 6 Statutu), k. nlb.

¹⁸⁰ APL, KP PPR Łuków, sygn. 68: wykaz członków [PPR] koła Zw. Samopomocy Chłopskiej, b.d. [I/IV 1947], k. 31.

¹⁸¹ Zob. tamże, KP PPR Siedlce, sygn. 8: sprawozdanie KP za I 1945, k. 9-12; KP PPR Hrubieszów, sygn. 6: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 25 V 1948, k. 22-23.

tam z ZSch¹⁸². Ta ostatnia odeszła zresztą z pracy w aparacie partyjnym w związku z planami matrymonialnymi, które najwyraźniej uważała za nie do pogodzenia z wykonywanym dotąd zajęciem¹⁸³. Kancelistów-członków PPR kierowano także do pracy w wielu innych instytucjach, np. do Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym (delegatury w Lublinie)¹⁸⁴ bądź do więzienia na zamku¹⁸⁵. Niektórzy decydowali się szukać szczęścia na tzw. ziemiach odzyskanych („na zachodzie”)¹⁸⁶.

Przynależność do PPR była warunkiem *sine qua non* zaangażowania do pracy w kancelarii KP. W Siedlcach np. już w wrześniu 1944 r. członkowie egzekutywy postulowali zaangażowanie stałego maszynisty, który „musiał być partyjniakiem”¹⁸⁷. Ewentualnie, w przypadku bardzo młodych ludzi, w grę mogło wchodzić członkostwo ZWM. W jednym znanym mi przypadku kancelistka KP mogła być członkiem PPS¹⁸⁸. Analiza materiału źródłowego, skądinąd z nie kompletnymi danymi dotyczącymi spraw członkowskich (dat wstąpienia do partii, nazw macierzystych komórek), dostarcza argumentów za tezą, że ponad połowa personelu kancelaryjnego miała za sobą dosyć krótki staż partyjny. Oczywiście były wyjątki. Genowefa Kudrej, pracownica biurowa KP w Krasnymstawie i personalna KP w Lubartowie była członkinią PPR od 1943 r.¹⁸⁹ Podobnie Jan Gutt i Edward Pintał z Biłgoraja oraz Zofia Mańko z Puław. Sekretarz techniczny KP Kraśnik Stanisław Szczepański był w AL majorem i łącznikiem w OK 5; nosił pseudonim „Wędrowny”¹⁹⁰. Niektórzy reprezentanci tej grupy mieli nawet za sobą staż w KPP. Jej członkiem byli np. Bronisław Szafran ps. „Chmiel”, technik organizacji partyjnej w południowej części powiatu puławskiego¹⁹¹, technik KP w Radzynie Bolesław Palica¹⁹² oraz Tadeusz Staroniewski, sekretarz techniczny KP w Biłgoraju¹⁹³.

¹⁸² Tamże, KP PPR Biała Podlaska, sygn. 5: protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 6 X 1947, k. 37v.

¹⁸³ Tamże, protokół z posiedzenia egzekutywy KP z 12 XII 1947, k. 41.

¹⁸⁴ Tamże, KM PPR, sygn. 228: pismo z KM z 23 I 1947 do przewodniczącego Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Nadużyciami i Szkodnictwem Gospodarczym w Lublinie w spr. Stanisławy Juszcak, k. 17.

¹⁸⁵ APL, KW PPR Lublin, sygn. 359: pismo z wydz. personalnego KW do naczelnika więzienia (skierowanie M. Słomczykowskiej z pow. zamojskiego do pracy) z 7 III 1946, k. 30.

¹⁸⁶ Tamże, KP PPR Łuków, sygn. 68: lista członków partii skreślonych z ewidencji w VI 1948 z 5 VII 1948, k. 50 (dot. Z. Kaniewskiej). Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 381: pismo z KW we Wrocławiu z 26 III 1948, k. 89 (dot. m.in. Leokadii Turowskiej z pow. chełmskiego); tamże, sygn. 379: pismo z KW w Szczecinie z 23 XII 1946, k. 11 (dot. J. Czubówny).

¹⁸⁷ APW/M, KP PPR Siedlce, sygn. 2: protokół z posiedzenia KP z 12 IX 1944, k. 21.

¹⁸⁸ W KP w Puławach od III do IV 1947 kancelistką była Maria Tobiasz. Nie figuruje ona w tamtejszej ewidencji członków PPP, natomiast jej nazwisko pojawia się w wykazie działaczy PZPR z tego powiatu, z adnotacją, że należała do PPS. Por. APL, KP PZPR w Puławach, sygn. 512: spis legitymacji b. PPR; tamże, sygn. 453: wykaz imienny członków PZPR z powiatu puławskiego [4 X 1949], k. 71.

¹⁸⁹ Tamże, KP PPR Lubartów, sygn. 28: blankiet sprawozdawczy o składzie KP z 2 I 1946, k. 1.

¹⁹⁰ Tamże, KP PPR Kraśnik, sygn. 62: zaświadczenie z 24 XI 1947, k. 231.

¹⁹¹ Tamże, KW PPR Lublin, sygn. 354: ewidencja członków PPR w Puławach, b.d. [zapewne koniec 1944], k. 78.

¹⁹² Tamże, KW PZPR, sygn. 3975: [wykaz działaczy] powiat Radzyń, b.d., k. 13.

¹⁹³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Komitet Centralny Polskiej Partii Robotniczej, sygn. 295/IX/192: blankiet sprawozdawczy o składzie KP w Biłgoraju z 2 IV 1946, k. 37.

Poniżej zamieszczam tabelę ilustrującą staż partyjny (daty wstępowania do partii) 48 spośród bez mała 160 zidentyfikowanych pracowników technicznych KP i KDz PPR (ok. 30%).

Tabela nr 3: Zestawienie długości stażu w PPR części pracowników biurowych KP PPR.

do XII 1944		I - V 1945		VI 1945 - 1947	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
21	44%	8	16%	19	40%

Długość stażu w partii nie pozostawała bez związku z wiekiem przedstawicieli personelu kancelaryjnego KP. Byli to przeważnie młodzi ludzie, w większości urodzeni około połowy lat 20., siłą rzeczy wiążący swoją karierę z zastaną sytuacją polityczną. Wiek części (78) tych osób (stanowi to blisko 50% ogółu) pokazuje poniższa tabela:

Tabela nr 4: Zestawienie rocznych dat urodzenia (w 3 przedziałach) części pracowników biurowych KP PPR.

Ur. do 1900 r.		Ur. w l. 1901-1920		Ur. w l. 1921-1929	
liczba	procent	liczba	procent	liczba	procent
3	3%	35	45%	40	52%

* * *

Pojawienie się personelu kancelaryjnego w KP PPR było odpowiedzią na zaistniałą po lipcu 1944 r. potrzebę fachowego prowadzenia systematycznej biurowości (sprawozdawczości, protokołowania zebrań, bieżącej korespondencji, ewidencji członkowskiej etc.) w tym, jak również w innych ogniwach ww. partii. Usytuowane w nim struktury kancelaryjne (komórki organizacyjne i stanowiska pracy) formowały się do 1947 r., choć ich całkowitego ujednoczenia (np. w wymiarze nazewnictwa) nie przeprowadzono aż do końca istnienia PPR. Jakość rezultatów pracy ww. personelu pozostawiała nierzadko wiele do życzenia. Wynikało to z obecnego przez cały czas, choć z różnym nasileniem ogólnego zjawiska braków kadrowych oraz specyfiki tej akurat pracy, a także związanej z nią płacy i perspektyw awansu. Od sekretarza technicznego czy maszynistki wymagano sprawności w wykonywaniu pracy biurowej, którą nie często mogli się wykazać dawni oraz nowo rekrutowani, przeważnie mający tylko podstawowe wykształcenie członkowie PPR, narażając się przez to na krytykę zwierzchników. Z drugiej strony przyciągani do partyjnego aparatu biuraliści ze zdobytym gdzie indziej nie zawsze spełniali oczekiwania kierownictwa politycznego. Praca ta, chociaż bywała lekceważona przez sekretarzy lub członków egzekutyw KP, wiązała się ze sporą odpowiedzialnością. Od jej wykonawców wymagano dyspozycyjności czasowej, do tego z reguły obarczono ich dodatkowo innymi obowiązkami. W parze z tym szły dosyć niskie zarob-

ki i ograniczone perspektywy awansu, a w pewnych okresach nawet potencjalne zagrożenie dla życia lub zdrowia na skutek akcji oddziałów zbrojnego podziemia. To wyjaśnia widoczną fluktuację w tej grupie funkcjonariuszy aparatu partyjnego. Stanowiący jej większość młodzi ludzie szukali dla siebie lepszych perspektyw, albo dokształcając się na kursach i w szkołach partyjnych po to, by wejść w szeregi pracowników politycznych, albo odchodząc do pracy w innych organizacjach lub instytucjach, albo wreszcie wyjeżdżając na tzw. ziemię odzyskane, gdzie część z nich zapewne zasiła miejscowe organizacje partyjne. Część wybierała zakładanie rodziny i życie prywatne.

Trzeba przyznać, że badanie personelu biurowego PPR nastęcza trudności. Jedną z nich jest nikły stan zachowania akt z pierwszego półrocza funkcjonowania KP (np. pierwsze listy płac pracowników KP pochodzą z początku 1945 r.) i ich niekompletność z niektórych innych okresów (np. brak list płac z drugiej połowy 1947 r.). Problem stanowi też to, że stanowiące większość personelu technicznego (według moich wyliczeń ok. 64%) kobiety zmieniały nazwiska (z reguły) w związku z domniemanym zamążpójściem, a fakty te incydentalnie znajdują odbicie w źródłach¹⁹⁴. W wielu przypadkach nie pozwala to jednoznacznie ustalić, czy mamy wciąż do czynienia z tą samą lub inną osobą w danym Komitecie (różnią się nazwiskami, a imię jest identyczne, np. popularne wówczas Janina, Helena, Maria), względnie nie sprzyja precyzyjnemu prześledzeniu ich „karier” czy po prostu zmian miejsc pracy. Zresztą, pomijając wyjątki, ewidencją członkowską, w tym zapisywaniem nazwisk, imion i innych danych (np. w rejestrach z reguły nie zamieszczano dat wstąpienia do PPR) generalnie zajmowano się w KP w sposób daleki od dokładności. W niejednym przypadku utrudniło lub uniemożliwiło to ustalenie jednoznacznie właściwego brzmienia nazwiska, daty urodzenia i wstąpienia do partii, a nawet płci danego funkcjonariusza. Pomimo tych niedogodności źródła archiwalne pozwoliły na odtworzenie stosunkowo wiernego, jak sądzę, obrazu personelu kancelaryjnego w aparacie KP PPR w województwie lubelskim.

Badania nad tą grupą etatowych pracowników partii komunistycznej w Polsce bez wątpienia warto byłoby kontynuować, analizując jej funkcjonowanie etc. w kolejnej fazie rozwojowej PPR, czyli w okresie istnienia PZPR.

¹⁹⁴ APL, KW PPR Lublin, sygn. 399: wpis w dzienniku korespondencyjnym wydz. personalnego z 31 VII 1948, poz. 97, k. 79-80 (dot. zmiany nazwiska Antoniny Łojkówny na Stefanek z pow. kraśnickiego).

*

Summary

Chancery personnel in powiat committees of the Polish Workers' Party in Lublin Voivodeship in the years 1944-1948

The following article summarizes the issues connected with the office personnel in powiat committees of the Polish Workers' Party. In the first place, the study depicts duties of this particular group of employees. Secondly, it directs readers' attention to the role they were playing in the given communist institution, their position compared to other representatives of the Party apparatus and finally, the fluctuation in personnel.